

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЗАБОНҶОИ ХОРИҶИИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ СОТИМ УЛУҶЗОДА**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**ТДУ 809.155.0+802.0
ТКБ 81.2 Тоҷ+81.2Анғ
И-35**

ИМАТОВА МАНИЖА ҚУДРАТОВНА

**ТАҲЛИЛИ ХУСУСИЯТҶОИ ЛУҶАВӢ ВА ДАСТУРИИ
ДИСКУРСИ СИЁСӢ АЗ НИГОҶИ ТАРҶУМА
(дар мисоли забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси
6D021300 – ЗабоншиносӢ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-
таърихӣ,
қиёсӣ ва муқоисавӣ)**

Душанбе - 2023

Диссертатсия дар кафедраи филологияи англиси Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Турсунов Фаёзҷон Мелибоевич** – доктори илми филология, профессори кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода;

Муқарризони расмӣ: **Мухторов Зайниддин Мухторович** – доктори илми филология, профессор, ректори филиали Донишкадаи рушди менеҷменти Сингапур дар шаҳри Душанбе;

Камолова Гулрухсор Рустамовна – номзоди илми филология, муаллими калони кафедраи забонҳои Донишгоҳи техникаи Тоҷикистон ба номи академик Муҳаммад Осимӣ.

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ

Ҷимояи диссертатсия “07” октябри соли 2023, соати 13:00 дар чаласаи Шурои диссертатсионии 6Д.КOA-028 назди Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода бо суроғай 734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Муҳаммадиев 17/6), маҷлисгоҳи Шурои олимон баргузор мегардад.

Бо мухтавои диссертатсия тавассути сомонаи www.ddzt.tj ва дар китобхонаи илмии Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “ ___ ” _____ с.2023 фиристода шуд.

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ, номзоди илми филология, дотсент

Ҳасанова Ш.Р.

МУҚАДДИМА

Вусъатёбии ҳаёти сиёсӣ дар охири қарни XX ва аввали қарни XXI боиси ҷалби бештари тавачҷуҳи мутахассисони соҳаи филология ба мавзӯҳои сиёсӣ гардид. Навгонӣ ва омӯзиши нокифояи ин доираи масъалаҳо дар назди илми забоншиносии муосири тоҷик вазифаҳои нав мегузоранд. Дар натиҷа равишҳо, рӯйқардҳо ва методҳои гуногуни таҳқиқ рӯйи қор меоянд, ки қори таҳқиқотии мазкур низ, дар навбати худ, ба яке аз шохаҳои мубрам ва аҳамиятдори забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумаи тоҷик – таҳлили хусусияти забонии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст.

Дар таърихи инсоният шаклҳои гуногуни робитаҳои забонӣ вучуд доштаанд. Таҳлилу баррасии ин шаклу воситаҳо аз нигоҳи дастовардҳои охири забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ барои тавсифи амалҳои мутақобилаи забонҳо дар замони муосир ва рушди минбаъдаи онҳо аҳамияти калон дорад.

Мусаллам аст, ки масъалаҳои сиёсӣ бо ҳаёти мардум робитаи ногусастанӣ дошта, чунонки мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, дискурси сиёсӣ мавриди баҳси илмҳои гуногун мегардад, ки дар натиҷа як самт, мафҳуми ҷудогона дар омӯзиши хусусияти дискурси сиёсӣ ба вучуд омадааст, ки онро ба истилоҳ “лингвистикаи сиёсӣ” ном мегиранд. Дар ҳақиқат, дискурси сиёсӣ забони хоси худро дорад ва мавриди диққати забоншиносон ва тарҷумашиносон қарор гирифтааст, зеро шахсони машғул бо сиёсат бо мақсади ҷалби диққати муҳотабони худ, ки метавонанд шахрвандони кишварашон ва ё шахрвандони кишварҳои хориҷӣ бошанд, аз ганҷинаҳои рангоранг ва воситаҳои забонии гуногуншаклу гуногунмазмун истифода мекунанд. Аз ин лиҳоз, омӯзиши хусусиятҳои забонии дискурси сиёсӣ аз аҳамияти илмӣ бархӯрдор аст.

Бояд таъкид кард, ки дар солҳои охир доираи мавзӯҳои забоншиносии муқоисавӣ васеъ мегардад ва баррасии масъалаҳои тарҷумаи воҳидҳои забон бо тавачҷуҳ ба хусусияти матнҳои махсус, алахусус, дискурси сиёсӣ, яке аз самтҳои нав ва аҳамиятнок маҳсуб меёбад. Гузашта аз ин, таҳқиқи муқоисавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва омӯзиши хусусиятҳои тарҷумаи воҳидҳои забон дар замони муосир вусъати тоза пайдо карда, дар шароити навини муносибатҳои мустақими Тоҷикистони соҳибистиклӣ бо кишварҳои гуногун, алалхусус, кишварҳои англисзабон, дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ сиёсӣ зарурати таъмини забонии ин равандҳоро собит месозад.

Махсусан, дискурси сиёсии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон маводди аз нигоҳи забоншиносӣ ва қорбурди забон муқаммал буда, барои паҷуҳиши илмӣ объекти бозътимод аст.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ аз он иборат аст, ки хусусиятҳои забонии дискурси сиёсӣ дар забони тоҷикӣ ва роҳҳои тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ ҳанӯз мавриди таҳқиқи махсус қарор нагирифтаанд. Дар ҳоли ҳозир дараҷаи фаъолнокии тамосҳои забонии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ собит гаштааст ва дар ин чода шубҳае нест, вале сифати тарҷумаи унсурҳои

забонии дискурси сиёсӣ то ба ҳол аз мадди назари касбии мутахассисони соҳа дур мондааст.

Ҷамчунин, бояд тазаққур дод, ки аксари корҳои таҳқиқотии анҷомшуда дар самти муқоиса ва тарҷумаи англисӣ-тоҷикӣ анҷом дода шудаанд, дар ҳоле ки роҳу воситаҳои оммавӣ гардонидан ва ба самъи муҳотабҳои хориҷӣ расонидани кӯшишҳо ва ташаббусҳои сиёсии роҳбарияти олии кишвар, ки дар дискурси сиёсӣ бо истифода аз воҳидҳои луғавию дастурии махсус сурат мегирад, муҳимтар арзёбӣ мегардад.

Ҷамин тариқ, диссертатсияи мазкур, ки дар он хусусияти луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз нигоҳи тарҷума мавриди таҳлилу баррасии махсус қарор гирифтааст, ба яке аз масъалаҳои мубрами забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ бахшида шудааст ва натиҷаҳои мантиқии он ҷамин ҳолигоҳи соҳаро пурра хоҳад кард.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дискурс ҷамчун падидаи забонӣ мавриди таҳқиқи олимони забоншиносии хориҷиву ватанӣ қарор гирифтааст. Дар давоми 60 соли охир дар ин самт корҳои зиёди илмӣ таҳқиқотӣ ба монанди рисолаҳо, дастуру китоб ва монографияҳо таълиф гардиданд. Аз олимони Ғарб метавон муҳаққиқони аврупоӣ – З. Ҷаррис, Э. Бенвенист 1985; Тван Дейк 1988; 1989, Ж.Ж.Деррида 1995; Ҷ.Р.Сёрл 1989; К.Халлидей 1987; З.Харрис 1963; М. Пешо 1975, 1990; Д.Малдидиер 1990; А.Греймас, Ж. Курте 1983; С. Ҳолл 1980, 2001; Т. Фэйрклаф 1995; Шифрин 1994; Чэеф 1994; Водак, 1994 ва дигаронро ёдовар шуд, ки шуруъ аз солҳои 50-уми асри ХХ масъалаҳои марбут ба дискурсро ба риштаи таҳқиқу баррасӣ кашидаанд.

Аз миёни олимони рус Н.Д.Арутюнова 1990, В.В.Богданов, Б.М. Гаспаров, М.Л.Макаров 2003, В.И.Карасик 2000, А.Г.Баранов, Е.И.Шейгал, В.Е.Чернявская, В.З.Демьянков 2005 О.Л.Михалёва, Л.Г. Дворсова 2000, Степанов Ю. С. 1998; Караулов Ю. Н. 1988; Демянков В. З. 2005; Кудрявцева Н. Б. 2009; Кубрякова Е.С. 2000; Макаров М. Л. 1998; Прохоров Ю. Е. 2006; Карасик В. И. 2000; Кибрик А. А. 2009; Акинина П.С. 2019; Переяшкин А.В. 2021 ва ғ. масоили мубрами дискурсро дар пажӯҳишҳои худ ба таври муфассал мавриди баррасӣ қарор додаанд. Дар забоншиносии тоҷик низ, бо таъя ба асосҳои методологии Ғарбу Русия, ба як қатор масъалаҳои дискурс тавачҷух кардаанд, ки ҷанбаҳои гуногуни он ва хусусиятҳои матнро дар таҳқиқоти ҷудогонаи олимони забоншиносии зерин мушоҳида кардан мумкин аст: Мухторов, 2010; А.Насриддин, 2009; Ф.Шарипова, 2017 ва ғайра.

Таҳқиқи дискурс дар забоншиносии Ғарб ва Русия то андозае пеш рафта, дар забоншиносии тоҷик танҳо ишораҳои ҷудогонаи олимони ба назар мерасанд, ҳарчанд масъалаҳои мавриди назар тавачҷуҳи бештари олимони соҳаро тақозо менамояд.

Ҷамзамон, бояд тазаққур дод, ки дар солҳои охир роҷеъ ба хусусияти забонии матнҳои сиёсӣ таҳқиқоти махсус рӯйи қор омадаанд, ки ин боиси қаноатмандист. Масалан, дар соли 2019 диссертатсияи номзадии муҳаққиқи ҷавон М.Н. Бобочонова дар мавзӯи “Таҳлили муқоисавии реалияҳои ҷамъиятию сиёсӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума (дар мисоли

забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ)» ҳимоя гардид, ки яке аз қадамҳои аввалин дар пажӯҳиши дискурси сиёсӣ ҳисобидан мумкин аст.

Ҳамчунин, барои тадриси фанни “Тарҷумаи матнҳои сиёсӣ” дар донишгоҳҳои кишвар китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ таҳия ва мавриди истифода қарор дода шудаанд.

Ҳамин тариқ, дискурси сиёсӣ яке аз объектҳои муҳими таҳқиқоти забоншиносӣ ба шумор рафта, алалхусус, дар забоншиносии тоҷик, ба таваҷҷуҳи хосаи мутахассисони соҳа ниёз дорад, ки натиҷаҳои баҳсу баррасии диссертатсияи мазкур дар ин ҷода саҳми босазо хоҳанд гузошт.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Масъалаҳои мавриди таҳқиқи диссертатсияи мазкур ба мавзуи пажӯҳиши кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, ҳамчунин, Барномаи давлатии “Такмили таълими забонҳои русиву англисӣ барои давраи то соли 2030” робитаи зич доранд. Онҳо, ҳамчунин, ба мазмуну мундариҷаи Лоиҳаи пажӯҳиши мавзӯҳои фармоишии (бучетии) пешниҳоднамудаи Донишгоҳи номбурда таҳти унвони “Мушкилоти тарҷуманопазирӣ дар шароити вусъатёбии робитаҳои байналмилалӣ Тоҷикистони навин” мувофиқат мекунад.

Тавсифи умумии таҳқиқ

Мақсади диссертатсия таҳлили муқоисавии хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ ва таҳқиқи натиҷамандии усулҳои тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ мебошад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадаф иҷрои вазифаҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

- баррасии масъалаи ташаккули назарияи дискурс дар забоншиносии Ғарб;
- таҳқиқи масъалаи шаклгирии назарии дискурс дар забоншиносии рус;
- ошкор намудани мақоми дискурс дар забоншиносии муосири тоҷикӣ;
- муайян намудани вежагиҳои луғавии хоси дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷумашиносӣ;
- муайян кардани вежагиҳои дастурии хоси дискурси сиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;
- таҳлили усулҳои тарҷумаи воҳидҳои луғавӣ ва дастурии хоси дискурси сиёсӣ ва арзёбии хусни тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ;
- ошкор кардани хусусияти корбурди муҳотаб дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи он ба забони англисӣ;
- таҳқиқи хусусияти корбурди воҳидҳои туфайлии забон дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ;
- баррасии масъалаи хусусияти корбурди ҷонишинҳои шахсӣ ва сифат дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ.

Объекти таҳқиқро воҳидҳои луғавӣ ва дастурии хоси дискурси сиёсӣ дар забони тоҷикӣ ташкил медиҳанд.

Мавзуи (предмети) таҳқиқи мазкур таҳлили муқоисавии вежагиҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума ба шумор меравад.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқро ақидаҳои назариявӣ ва методологии олимони дар соҳаи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷума ташкил медиҳанд, ки ба таҳқиқи ҷанбаҳои гуногуни ин соҳа бахшида шудаанд.

Дар рафти таҳқиқи мавзӯ мо ба қатори таҳқиқоти як қатор олимони забоншиносии Ғарб, рус ва тоҷик А.И. Смирнитский, В.Д. Аракин, В.Г. Гак, В.Н. Ярцева, И.Г. Кошева, В.Н. Комиссаров, Питер Нюмарк, Дуглас Робинсон, Милдред Л. Ларсон, Ю. Найда, Г.В. Шатков, Г.В.Чернов, Л.Н.Соболев, Я.И. Ретскер, И.И. Ревзин, Г.Д. Томахин А.В. Фёдоров, Р.К. Миняр-Белоручев, С. Влахов и С. Флорин, А.О Иванов, А.К. Гатилова, Е.М. Верещагин, В.Н. Костомаров, С.Г. Тер-Минасова, И.Б. Мошеев, М.Б. Шаҳובה, М.Н. Абдуллоева, М.Т. Ҷабборова, П. Ҷамшедов, Ҳ.Мачидов, Б. Камолиддинов, Ф.М.Турсунов ва дигарон таъҷиб намудем.

Ҳамчунин, қатори илмӣ-таҳқиқоти З. Ҳаррис, Э. Бенвенист; Тван Дейк; Ж.Ж.Деррида ва дигарон; Н.Д.Арутюнова, В.В.Богданов, Б.М. Гаспаров, М.Л.Макаров, В.И.Карасик ва дигарон; З.М.Мухторов; А. Насриддин; Ф. Шарипова, ки марбут ба дискурс ва хусусиятҳои забони матн мебошанд, ҳамчун асоси назариявӣ ва методологӣ истифода гардиданд.

Методҳои таҳқиқ. Барои ноил гардидан ба мақсад ва вазифаҳои диссертатсия мазкур аз як қатор методҳои таҳлили лингвистӣ ва тарҷумашиносӣ истифода гардид, ки миёни ба методи таҳлили муқоисавии воҳидҳои луғавӣ ва дастурии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, методи мушоҳида, методи таҳлил сохторӣ, функционалӣ ва маъноӣ афзалият дода шуд. Дар диссертатсия ҳамчунин методи таҳлили сифати тарҷумаи воҳидҳои луғавӣ ва дастурии забони тоҷикӣ ба забони англисӣ бар маъноӣ маводди дискурси сиёсӣ истифода гардидааст.

Сарчашмаи мисолҳои таҳқиқро матнҳои электронии суханронии Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва тарҷумаҳои онҳо ба забони англисӣ ташкил медиҳанд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқ. Заминаи эмпирикии қатори таҳқиқоти мазкурро вожа, ибора ва ҷумлаҳои дискурси сиёсии забони тоҷикӣ ташкил менамоянд, ки аз сомонии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (www.president.tj) дастрас шудаанд. Барои собит намудани ақидаҳои назариявии муаллиф аз лиҳози муқоиса ва тарҷума аз матни англисии дискурси сиёсӣ аз ҳамин сарчашма истифода гардидааст. Ҳамчунин, барои муқоиса ва таҳлили сохтор ва маъноӣ воҳидҳои луғавӣ ба фарҳангҳои тафсирий ва дузабони забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ рӯҷу карда шуд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқ. Дар диссертатсияи мазкур маротибаи аввал масъалаҳои назариявӣ ва амалии марбут ба хусусияти забони дискурси сиёсӣ дар забони тоҷикӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегирад. Ба маъноӣ таҳлилу таҳқиқи муқоисавӣ дар ин қатори таҳқиқоти роҳи воситаҳои муносиби

тарҷумаи ҷумлаҳои дискурси сиёсӣ ба забони англисӣ бо тавачҷуҳ ба воҳидҳои луғавӣ ва дастурии он ва бо таъҷ ба мисолҳои мушаххас нишон дода шудаанд.

Хусусияти забони дискурси сиёсӣ бо рангорангӣ ва обуранги пурғановати миллии худ дар забоншиносии тоҷик бори нахуст объекти таҳқиқ қарор мегирад ва бинобар ин, дар рафти таҳқиқ ба ҷанбаҳои забоншиносии фарҳангӣ ва хусусияти миллии муносиби сиёсӣ аз нигоҳи корбурди воҳидҳои забон тавачҷуҳи хоса зоҳир карда шудааст, ки имкони ошкор намудани умумият ва хусусияти забонҳои мавриди назарро фароҳам меорад.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дискурси сиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ гуногунҷанба буда, тавассути маъноӣ ғайриаслии вожа, фразеология, истилоҳот, воҳидҳои туфайлии забон ифода гардидааст.

2. Дар тарҷумаи ибораҳои устувор, истилоҳот, калимаҳои ифодакунандаи мафҳумҳои сиёсии марбут ба созмонҳо, стратегияҳо ва иқдомҳои сиёсӣ, асосан, таҳвилҳои луғавӣ ба қор рафтаанд, ки ба воситаи тарҷумаҳои таҳтуллафзӣ, дарёфти муодили пурра ва нопурра таҷассум ёфтаанд.

3. Тарҷумаи воҳидҳои забонӣ, ки дар дискурси сиёсӣ истифода мешаванд, бо хусусият ва роҳи воситаҳои тарҷумаи пурраи матн сиёсӣ иртиботи қавӣ доранд, яъне дар ин гуна тарҷума мақсад ва вазифаҳои воҳидҳои забонӣ тарҷумашаванда дар алоқамандӣ бо қулли матн ба инобат гирифта мешаванд.

4. Воҳидҳои луғавӣ ифодакунандаи мафҳумҳои дискурси сиёсӣ, ки ба хусусияти миллии ва таърихӣ фарҳангии тоҷикон марбут нестанд, муодилу муродифҳои худро дар забони англисӣ пайдо кардаанд ва ё мавриди тарҷумаи таҳтуллафзӣ қарор гирифтаанд.

5. Воҳидҳои забонӣ, ки ба сиёсати дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон - стратегияҳо ва ташаббусҳои миллии Тоҷикистон марбутанд, аксаран, тавассути транскрипсия / транслитератсия тарҷума шудаанд.

6. Дискурси сиёсӣ ба таҳаввулоти ҷомеа ва муносибатҳои сиёсӣ алоқаи зич дорад ва ба раванди муошират дар ҷомеа таъсиргузор аст.

7. Дискурси сиёсии забони тоҷикӣ дар шароити муносибатҳои ҳамаҷонибаи навини Тоҷикистон бо кишварҳои ҷаҳон хусусияти тоза (ғоявӣ ва наъвӣ) пайдо кардааст.

8. Вежагии дискурси сиёсии забони тоҷикӣ дар он аст, ки дискурси мазкур ба мисли дигар наъви муошират ҷанбаи муҳими иҷтимоӣ дошта, дар асоси амалҳои муҳабиротӣ - амалқарди одамон дар ҷомеа, сурат мегирад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои илмии он имконоти назариявии олимони забоншинос ва тарҷумашиносро дар баҳши дискурси сиёсӣ афзоиш хоҳанд дод ва дар раванди омӯзиши хусусиятҳои забонӣ он ҳамчун асоси илмӣ хидмат хоҳанд кард. Диссератсияи мазкур, ҳамчунин, барои рушди минбаъдаи таҳқиқи

муқоисавии дискурси сиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва хусусияти тарҷумаи воҳидҳои забон дар дискурси сиёсӣ асосҳои илмӣ-назариявӣ фароҳам хоҳад овард. Дастовардҳои қори таҳқиқоти мазкур метавонанд ҳангоми таҳияи назарияи хусусии тарҷумаи матнҳои сиёсӣ аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ ва баръакс ва ҳаллу фасл намудани мушкилоти муодилокии воҳидҳои луғавӣ ва дастурии забон мавриди истифода қарор гиранд.

Аҳамияти амалии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки тарзу воситаҳои ҳосии таҳқиқи муқоисавии хусусиятҳои забонии дискурси сиёсӣ метавонанд дар раванди омӯзиши баҳши луғат ва дастури забонҳо ҳамчун маводди муфиди илмӣ-амалӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мавриди истифода қарор гиранд. Натиҷаҳо ва тавсияҳои амалии диссертатсия ба танзими забони дискурси сиёсии забони тоҷикӣ аз нигоҳи услуби воҳидҳои забон ва муқоисаи онҳо бо воҳидҳои забони англисӣ ва, ҳамчунин, омӯзиши нозуқиҳои тарҷумаи воҳидҳои забонии дискурси сиёсӣ мусоидат хоҳанд кард.

Аҳамияти амалии таҳқиқ боз ҳам дар он аст, ки қолабҳои намунаҳои таҳлили воҳидҳои забон дар дискурси сиёсӣ метавонанд ҳангоми таҳқиқи воҳидҳои ҳамонанд дар мисоли забонҳои дигар низ мавриди истифодаи амалӣ қарор гиранд.

Бешубҳа, мавод ва тавсияҳои амалии қори диссертатсионии мазкур дар раванди таҳия ва гузаронидани лексияҳо оид ба забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ, тадриси курсҳои махсус дар муассисаҳои гуманитарӣ барои донишҷӯёни дараҷаи бакалавр, магистрантон, докторантон (Phd) дар таҳияи рисолаҳо, ҳамчунин, таҳияи фарҳангҳои луғоти махсус, китобҳои дарсӣ, дастурҳои методӣ ва ғайра метавонанд мавриди истифода қарор гиранд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз ҳисоби қорҳои анҷомдодаи муаллиф аз лиҳози истифодаи маълумоти саҳеҳ, ҷамъоварӣ ва таҳлили маводди илмӣ-таҳқиқотӣ, пешниҳоди тавсияҳои ақидаҳои илмӣ-назариявии диссертант асоснок мегардад. Натиҷагирӣ ва тавсияҳои қори диссертатсионии мазкур бо таъя ба таҳлилу баррасии маводди боэътимоди назариявии забоншиносии муқоисавӣ, тарҷумашиносӣ муяссар гаштаанд. Гузашта аз ин, эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқи мавриди назар бо он асоснок карда мешаванд, ки дар рафти таҳлилу баррасии масъалаҳои марбут ба мавзӯи диссертатсия аз методҳои илмии боэътимод истифода карда шудааст, ки бевосита имкони таҳлили мантиқан дуруст ва саҳеҳи воҳидҳои забон ва нишон додани роҳи воситаҳои тарҷумаи онҳо дар дискурси сиёсии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ фароҳам оварданд, ки натиҷаҳо бисобиқа буда, барои таҳқиқоти минбаъда дар забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ ҳамчун маводди боэътимод хидмат хоҳанд кард.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи мазкур таҳти унвони “Таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ (дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ)” ба рамзи ихтисоси тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон 6D.KOA-36 – 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ – таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии муҳаққиқ дар он зоҳир мегардад, ки аз ҷониби ӯ хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз нигоҳи муқоиса ва тарҷума бори аввал мавриди таҳқиқу баррасии махсус қарор гирифтааст. Ҳангоми таҳсил дар докторантураи назди Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода муаллифи диссертатсия аз рӯи он марҳила ба марҳила қори таҳқиқотӣ бурда, маводди арзишманди назариявӣ ва амалӣ ҷамъоварӣ намудааст ва ба натиҷаҳои мантиқӣ ноил гаштааст, ки муҳтавои асосии онҳо дар нашрияҳои муҳаққиқ дар маҷаллаҳои таҷризаҷавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъсис расидаанд.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсионӣ. Диссертатсия дар заминаи кафедраи филологияи англиси Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба иҷро расидааст. Муҳтавои асосии диссертатсия дар маърузаҳои муаллиф ҳангоми баромад дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ сатҳи ҷумҳуриявӣ (“Шинохти дискурс дар илми забоншиносӣ”), байналмилалӣ (Таърих ва пайдоиши мафҳуми дискурс) ва дигар (“The concept of discourse in modern linguistics”; “Роҷеъ ба роҳҳои ифодаи муҳотаб дар дискурси сиёсӣ ва хусусияти тарҷумаи он аз забони тоҷикӣ ба забони англиси” ва ғайра) ироа гардидаанд. Диссертатсия мазкур дар ҷаласаи кафедраи филологияи англис (Протоколи № 9 аз 20 апрели соли 2023) ва ҷаласаи Шурои олимони факултети забони англисии Донишгоҳи номбурда (Протоколи № 7 аз 24 майи соли 2023) муҳокима ва ба ҳимоя пешниҳод гардидааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Мавод ва нуктаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои сатҳҳои гуногун дар давраи солҳои 2020-2023 ва, ҳамчунин, дар 9 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ, аз ҷумла 4 мақола дар маҷаллаҳои таҷризаҷавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, 3 боб, хулоса, рӯйхати адабиёт, замима ва 169 саҳифаи ҷопӣ иборат мебошад. Боби якуми қор доир ба назарияи умумӣ оид ба ташаккул ва рушди дискурси сиёсӣ дар Ғарб, Русия ва Тоҷикистон мебошад. Дар боби дуюм таҳлили соҳторӣ-маъноии воҳидҳои луғавии дискурси сиёсӣ дар забони тоҷикӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ аҷом дода шудааст. Дар боби сеюм таҳлили соҳторӣ-маъноии воҳидҳои дастурии дискурси сиёсӣ дар забони тоҷикӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ аҷом дода шудааст. Хулосаи диссертатсия натиҷаҳои таҳқиқро дар бар мегирад. Дар рӯйхати адабиёт сарчашмаҳои илмӣ, фарҳангҳои луғот, захираҳои электронӣ ва манбаи мисолҳо ба забонҳои гуногун дарҷ гардидаанд. Дар замима муаллиф дар шакли ҷадвал ҷумлаҳои дузабонаро ба мисолҳои воҳидҳои луғавӣ ва дастурӣ пешниҳод кардааст.

МУНДАРИЧАИ АСОСИИ ТАҲҚИҚ

Дар муқаддима мубрами мавзӯ, навоварии илмӣ ва дараҷаи омӯзиши он асоснок гардида, мақсад ва вазифаҳои диссертатсия, ҳамчунин объекти таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян шудаанд.

Боби якуми диссертатсия **“Шинохт ва пажӯҳиши дискурс дар забоншиносӣ”** унвон дошта, аз се зербоб иборат аст. Боби мазкур ба таҳқиқ ва омӯзиши мафҳуми дискурс бахшида шудааст.

Дар зербоби якум **«Ташаккули назарияи дискурс дар забоншиносии Ғарб»** доир ба истилоҳи дискурс маълумоти назариявӣ баррасӣ ва таҳлил мегардад. Оид ба масъалаҳои дискурс аз тарафи муҳаққиқони Россия, Амрико ва дигар давлатҳои Аврупо таҳқиқоти назаррас ба анҷом расонида шудааст. Инчунин заминаҳои пайдоиши дискурс дар давлатҳои Ғарб ба вуҷуд омадаанд, ҳарчанд то ҳол таърифи возеҳу дақиқи мафҳуми “дискурс” мушаххас нашудааст.

Мафҳуми дискурс ханӯз дар асри XIX ҳамчун истилоҳи серистеъмол буд. Дар “Луғати забони олмонӣ”-и Якоб Вилгелм Грим (“Deutsches Worterbuch”), ки соли 1860 нашр шудааст, маъноҳои зерини вожаи “дискурс” нишон дода шудаанд: 1) муколама, суҳбат; 2) нутқ, лексия.

Мафҳуми дискурс ва таҳлили дискурсивӣ аз нимаи дууми садаи XX чун бахши ҷудоғонаи забоншиносӣ мавриди таҳқиқи омӯзиш қарор мегирад.

Истилоҳи дискурс бори аввал аз ҷониби муҳаққиқони аврупоӣ З. Ҳаррис ва Э. Бенвенист шуруъ аз солҳои 50-уми садаи бист ба риштаи таҳқиқи баррасӣ кашида шуд. Он ҳамчунин аз солҳои 1970-ум дар илми забоншиносӣ мавқеи худро мустаҳкам мегардонад.

Дискурс – муошират ба тарзи шифоҳӣ ё хаттиест; нутқ ва ё поре аз нутқи хаттисест дар бораи мазӯи ҷиддӣ хоси як соҳа: дискурс дар бораи моҳияти ҳаёт пас аз марг ва ғайра¹.

Т.А.ван Дейк ҳатто чунин таърифе ҳам дорад, ки дискурсро ҳамчун падидаи иҷтимоӣ маънидод мекунад: “Дискурс – ин ҷараёни нутқ ва забон дар ҳаракати доимии он мебошад, ки дар худ ҳамаи гуногунии давраҳои таърихӣ, хусусиятҳои инфиродӣ ва иҷтимоӣ ҳам коммуникант ва ҳам ҳолати коммуникативiero фаро мегирад, ки дар он муошират сурат мегирад. Дар дискурс мафкура ва фарҳанги ҳам миллӣ ва ҳам фардӣ хусусӣ инъикос меёбад”².

Истилоҳи “дискурс”-ро файласуфи машҳури олмонӣ Ю.Хабермас дар қорҳояш хеле фаровон ба қор бурдааст. Дар қорҳои ӯ дискурс як навъи иртиботи нутқие маънидод мешавад, ки асоси онро баррасии интиқодии арзишҳою меъёрҳои иҷтимоӣ ҳаёт ташкил медиҳанд³.

¹ Готлибовские чтения: материалы международной научно-практической конференции: Иркутск, 2017-401с. – С.78-79.

² Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. – Л.: Сэйдж пабликэйшнс, 1998. – 384с. – С.17.

³ <http://www.krugosvet.ru>

Ҳамин тавр, тафсириҳои дар боло овардашудаи мафҳуми “дискурс”-ро чамбаст намуда, метавон тасдиқ кард, ки ин истилоҳ, тавре ки он дар забоншиносии муосир фаҳмида мешавад, аз ҷиҳати маъно ба мафҳуми “матн” наздик аст, вале хусусияти пуёӣ (динамикӣ) дорад ва аз лиҳози забон муоширати забонии густаришбанда мебошад ва, баръакс, матн бештар объекти сокин аст ва натиҷаи фаъолияти забонӣ фаҳмида мешавад. Баъзе муҳаққиқон дискурсро ҳамчун фарогири ду унсур, яъне раванди пуёӣ фаъолияти забонӣ, ки ба заминаи иҷтимоӣ мувофиқ аст ва натиҷаи он-матнро медонанд. Чунин фаҳмиши мафҳуми “дискурс” мувофиқи матлаб аст.

Хулоса, мафҳуми дискурс дар қарни XIX ҳамчун истилоҳ рӯи омада, дар солҳои минбаъда аз тавачҷуҳи олимони соҳа дур намондааст. Аз ҷумла, олимони Фарб дар бобати дискурс ақидаҳои мухталиф баён намудаанд.

Зербоби дуюм **“Шаклгирии дискурс дар забоншиносии рус”** унвон дошта, ба таҳлили омилҳои шаклгирии дискурс дар забоншиносии рус ва инкишофи он бахшида шудааст. Дар илми забоншиносии муосири рус дискурс яке аз маъмултарин мафҳум ба шумор меравад. Таҳлили дискурсивӣ дар даҳсолаи ахир торафт яке аз усулҳои маъмули таҳқиқоти илмҳои ҷамъиятӣ ва гуманитарӣ ба шумор меравад. Омилҳои шаклгирии дискурс ва инкишофи он дар забоншиносии рус низ боиси ба вуҷуд омадани ихтилофи назарҳо доир ба моҳияти дискурс дар миёни муҳаққиқон гаштааст. Таърифи дискурс байни муҳаққиқон мушкилоти зиёдеро ба миён гузоштааст. Дискурс чист? Метавон гуфт, ки, ба таъбири Н.Д.Арутюнова, “дискурс – ин нутқа, ки фарогири зиндагист”.

Ба ақидаи М.Н. Красина, “Дискурс дар забоншиносии матн истилоҳи сермаънотарин маҳсуб меёбад, чунончи 1) матни бо ҳам алоқаманд; 2) шакли шифоҳии матн; 3) муколама; 4) нутқи дар шакли хаттӣ ва ё шифоҳӣ ироашуда ва ғайраро мемонад”⁴.

Дар баробари ин, олимони дигари забоншинос чун В.В.Петров ва Ю.Н.Караулов тафсири дискурсро бо таърифи ба ақидаи Т.А.ван Дейк ба тартиби зайл пешниҳод менамоянд, ки “дискурс ин як робита ва алоқамандии мураккаб мебошад, ки ба ҷуз матн, омилҳои экстралингвистиро низ дар бар мегирад ва дар ин замина маълумот дар бораи ҷаҳон, андешаҳо, муносибат, ҳадафҳои муҳотаб низ дар назар аст, ки барои дарки матн заруранд”⁵.

Хулоса, метавон гуфт, ки дискурс дар забоншиносии рус низ ба мафҳуми матн фаҳмида мешавад. Истилоҳ ба таври васеъ ва ба мақсади ба низом даровардани принсипҳои таҳлили матн истифода мешавад.

Зербоби сеюми боби якум **“Нақш ва мақоми мафҳуми дискурс дар илми забоншиносии тоҷикӣ”** ном гирифтааст. Забони тоҷикӣ яке аз забонҳои қадимтарини дунё ба ҳисоб рафта, рушди бахшҳои гуногуни он таърихи қадимӣ дорад, зеро, чунон ки аз таърихи башар бармеояд, дар зарфи

⁴ Красина М.Н. Дискурс, Дискурс-Анализ и Методы их Применения в Междисциплинарных Проектах//Вестник ТвГУ. 2018. №2. С. 150-165. – С.160

⁵ Красина М.Н. Дискурс, Дискурс-Анализ и Методы их Применения в Междисциплинарных Проектах//Вестник ТвГУ. 2018. №2. С. 150-165. – С.159

садсолаҳо ба ҳайси забони расмии худуди хеле васеи ҷуғрофӣ хидмат кардааст ва дар соҳаи давлатдорӣ, расмиву коргузорӣ, дафтардорӣ ва барқарор ва нигоҳдории муносибатҳои байниминтақавӣ ва байнидавлативу байнисалтанатӣ маҳз бо забони ноби форсии тоҷикӣ сурат гирифтаанд. Ин мақоми забони тоҷикӣ дар тули таърихи қадимӣ ва тулонӣ, дар радифи соҳаҳои дигар, ба ташаккулёбии роҳу воситаҳо ва воҳидҳои забонии яке аз соҳаҳои бисёр муҳим ва ба ҳаёти мардум ва ҷомеа наздик – соҳаи сиёсӣ боис гаштааст. Аз ин ҷост, ки истилоҳот ва таркибҳои хоси дискурси сиёсии он ханӯз аз давраҳои таърихии рушди ин забон ташаккул ёфтаанд ва ҳоло барои ифодаи мафҳум ва тобишҳои гуногуни маъноии соҳаи сиёсӣ хидмат менамоянд, чунончи: “гузаштагони мо барои равнақу эътибор ва инкишофи забони худ чӣ фидокорӣ ва чӣ кӯшишҳои ба харҷ доданд, то забони модарии хешро ба пояи забони расмии давлатӣ бароварданд” ва “Саффорӣён (873-899) ва Сомонӣён (899-999) аз забон ҳамчун силоҳи сиёсӣ дар муқобили араб барои касби истиқлол истифода мекарданд...”⁶.

Мафҳуми дискурс бо мафҳуми матн робитаи ногусастанӣ дорад ва дар мавридҳои ҷудогона ин ду мафҳум шакли фарқкунандаи ҳамдигар аз рӯи вазифа ва мавриди корбурд доништа мешавад. Аз ин лиҳоз, мо мехостем, ки доир ба матн низ маълумоти муайянеро муаррифӣ намоем ва дар заминаи он масъалаҳои марбути дискурс низ мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор дода шаванд. Масъалаи таҳқиқи матн дар забоншиносии муосири тоҷик мавриди таваҷҷуҳи мутахассисони соҳаҳои гуногун гардидааст. Воқеан, матн чун воҳиди мукамал ва мураккаби забон аз нигоҳи мазмуну мундариҷа, муаммоҳои зиёдеро фаро мегирад, ки таҳқиқи басо густурдаву амикро тақозо мекунад. Бешак, гуфтан метавон, ки матн нисбат ба дигар воҳидҳои забон (ибора, ҷумла, банди синтаксисӣ, сархат) мукамалтар буда, ҷигунагии забон ва дигар хусусиятҳои пӯшидаю мубрами онро беҳтару бештар ошкор мекунад⁷.

Матн воҳиди бузургтарини наҳв буда, порчаи яклухт аст, ки аз ҷумлаҳои сода ва мураккаби гуногун ташкил мешавад. Дар дохили матн ҷумлаҳо бо ҳам бо чандин воситаҳои грамматикӣ алоқаманд шуда, як матни яклухтро ба вучуд меоваранд. Мисол: *“Вазорати маориф ва илм, ҳамчунин, вазифадор карда мешавад, ки дар тамоми зинаҳои таҳсилот.. аз муассисаҳои томактабӣ сар карда, то гимназияву литсейҳо ва зинаҳои дигари таҳсилот ба таври ҳатмӣ омӯхтани забонҳои хоирҷӣ, махсусан, забонҳои русиву англисӣ ва технологияҳои иттилоотиро ташкил карда, назорати қатъии сифати таълимро дар ин самт ба роҳ монад”* (Паёми Президенти ҶТ ба Маҷлиси олий, 26.01.2021 12:15 ш. Душанбе).

З.М. Мухторов дар монографияи худ таҳти унвони “Сохтор ва маънои матн” дар бораи назарияи матн – мафҳум ва моҳияти он, принципҳои асосии ташаккулёбии матн, хусусиятҳои забонии он, категорияҳои матн ва ғайра

⁶ Эмомалӣ Раҳмон. Забони миллат – ҳастии миллат. – Душанбе, “Эр-граф”, 2016. – 516 сах. – С.14

⁷ Мухторов З. Матн, банди синтаксисӣ ва дискурс//Пайёми Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2010. - №7(63). - с. 11.

таҳқиқоти муфассал гузаронидааст. Хусусияти забонии матн дар таҳқиқоти ин олим мавқеи хоса дошта, ба ақидаи ӯ то давраи муайян “дар забоншиносии тоҷикӣ корҳои бунёдии марбут ба таҳлили ҳамаҷониба ва концептуалии матн анҷом наёфта буданд, танҳо корҳои ҷузъӣ ва фарогирандаи бахшҳои ҷудоғонаи матн аз лиҳози шарҳи таксономии матн ҷой доштаанд”⁸. Китоби дигари З.М.Мухторов бевосита ба таҳлили лингвистии матн бахшида шуда, дар он муаллиф дар радифи маводи назариявӣ намунаҳои таҳлили забони матнро ба таври муфассал нишон додааст⁹.

Олимони дигари тоҷик низ ба ин масъала рӯ оварда, паҳлуҳои ҷудоғонаи матнро мавриди таҳқиқ қарор додаанд. Масалан, дар таҳқиқоти академик Н. Маъсумӣ дар мавриди хусусиятҳои матни бадеӣ ва сохти синтаксисии он суҳан меравад;¹⁰ дар корҳои Д.Т.Тоҷиев дар бобати масъалаҳои матн дар забоншиносии муосири тоҷикӣ ақидаҳои ҷолиб ба назар мерасанд, ки марбут ба рушди пайдарпайи як шояи забоншиносӣ барои баррасии махсуси хусусияти матн мебошанд¹¹; масъалаҳои алоқамандӣ, ташаккули сохторӣ, пайдарҳамии мантиқӣ ва ягонагии маъноии матн дар таҳқиқоти З.Қ.Зикриёев дида мешавад¹²; таҳқиқи диссертатсионии Набиҷонова М.Р. кӯшишест барои асосноккунии ҳолатҳои умумии таҳлили забонии матн¹³ ва ғайра.

Дар забоншиносии тоҷикӣ корҳои таҳқиқотиеро низ мушоҳида кардан мумкин аст, ки ба хусусияти матнҳои соҳаҳои махсус бахшида шудаанд. Маҳз аз ҳамин лиҳоз истилоҳи матн бо мафҳуми дискурс ҳамрадиф ё наздикмаъно буда метавонад. Чунончи, С. Каримова дар диссертатсияи номзадии худ хусусияти сохторӣ ва забонии матнҳои ВАО-ро мавриди таҳқиқ қарор медиҳад¹⁴. Таҳқиқи диссертатсионии дигар аз ҷониби М.А. Атамуллаева ба забон ва услуби матнҳои илмӣ дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ бахшида шудааст¹⁵.

Дар забоншиносии тоҷикӣ ба бунёди мафҳуми дискурс пажӯҳишҳои З.М.Мухторов ба назар мерасанд. Ӯ чунин қайд намудааст, ки “мафҳуми

⁸ Мухторов З. Структура и семантика текста. – Душанбе, 2013. – 242 с. – С.63.

⁹ Мухторов З.М. Лингвистический анализ текста: учебное пособие/З.М.Мухторов – Душанбе: РТСУ, 2015. – 140 с.

¹⁰ Маъсумӣ Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик. Чопи дуввум. – Душанбе, 2011. – С.301.

¹¹ Таджиев Д.Т. Проблемы изучения сложноподчинённого предложения//Вопросы языкознания, 1977. №5. – С.43.

¹² Зикриёев Ф.Қ. Речъ ба воҳидҳои суперсинтаксисии забон//Актуальные проблемы общего языкознания и методика преподавания языка (Материалы республиканской конференции). – Душанбе, 2003. – С.116-119; Зикриёев Ф.Қ. Оид ба тарзи лағавӣ-морфологии матн (дар асоси маводи асарҳои бадеии С.Айнӣ)//Устод Айнӣ ва асолати забон. – Душанбе, 2006. – С.5-12

¹³ Набиджанова М.Р.Сложное синтаксическое целое в таджикском языке. Диссерт.канд.филол.наук. – Душанбе, 2004. – 123 с.

¹⁴ Каримова С. Структурные и языковые особенности текстов СМИ. Дисс.на соиск.учен.степен.канд.филол.наук. – Худжанд, 2005. – 167 с.

¹⁵ Атамуллаева М.А. Язык и стиль научных текстов в таджикском литературном языке. Автореф.канд.канд.филол.наук. – Душанбе, - 2008. – 22 с.

дискурс дар забоншиносии тоҷикӣ мафҳуми нисбатан нав аст, ҳарчанд, ки он дар забоншиносии ҷаҳонӣ аз нимаи дуюми асри гузашта мустаъмал буд”¹⁶.

Ҳамин тариқ, бояд тазакурр дод, ки мафҳуми дискурс солҳои 70-уми асри гузашта бештар мавриди таҳлилу таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар доираи фанҳои забоншиносӣ барои муайян кардан мафҳуми "дискурс" як қатор равишҳо рӯи қор омадаанд.

Зербоби чоруми боби яқум таҳти унвони **“Роҷеъ ба баъзе вежағиҳои забони дискурси сиёсӣ”** ба таҳлили як қатор вежағиҳои забони дискурси сиёсӣ дар умум бахшида шудааст. Дар он аввал ба моҳияти дискурс, аз ҷумла дискурси сиёсӣ муаллиф таърифҳои худро, ки дар асоси маводи назариявии омӯхтаи худ тасвия намудааст, манзур месозад, чунончи: дискурс маҷмуи матнҳо дар нутқи шифоҳӣ ё хаттӣ дар мавзӯ ё соҳаи мушаххасест, ки бо тарзи баёни воқеият, услуби хос ва аз лиҳози қорбурди воҳидҳои забон аз дигар маҷмуи матнҳо фарқ мекунад. Муаллиф таъкид менамояд, ки як дискурс аз дискурси дигар, масалан, дискурси сиёсӣ аз дискурси илмӣ¹⁷, дискурси илмӣ¹⁸ аз дискурси техникаӣ¹⁹ ва ғайра, маҳз бо махсусиятҳои қорбастиҳои воҳидҳои луғавӣ ва дастурӣ фарқ мекунад. Забони дискурси сиёсӣ ҳамеша дар ҳоли зинда, рушдқунанда ва ғанишаванда боқӣ мемонад ва диққати мутахассисон низ вобаста ба даври замон ба забони дискурси сиёсӣ афзун ва дигургун мешавад.

Ба забони дискурси сиёсӣ истифодаи шумораи зиёди истилоҳот ва реалияҳои сиёсӣ, вожаҳои байналмилалӣ сиёсӣ (*конститутсия, парлумон, демократия ва ғ.*), ибораҳои рехта ё худ идиомаҳои сиёсӣ (*political machinery* (дастгоҳи (сохторҳои) сиёсӣ), *election fever* (сабқати интиҳоботӣ), *hot air* (суханони холӣ), *a political football* (бесарусомонӣ сиёсӣ) ё *сиёсати дарҳои қушод* (*open-door policy*), *чизеро ниёда намудан* (to implement smth.), *саҳифаи наверо оғоз намудан* (break fresh ground) ва ғ., маҷоз (*рӯзҳои сангин, лонаи терроризм, таҷрибаи талх ва ғ.*) ҳамчунин воҳидҳои сарфию наҳвӣ, сохтори ҷумлаҳо, ивазшавии тартиби калимаҳо хос мебошанд.

Дискурси сиёсӣ падидаи бисёрчанба буда, ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ даҳолат мекунад. Вазифаи асосии дискурси сиёсӣ таъсиррасонӣ ба муҳотаб ва шунавандаи худ мебошад, ки, вобаста ба вазъи гуфтор ва зерҳадафҳои муаллифи суҳан, бо истифодаи моҳиронаи воситаҳои луғавӣ ва дастурии забон муяссар мегардад.

Боби дуюми диссертатсияи мазкур **“Хусусиятҳои луғавии дискурси сиёсӣ ва тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ”** номгузорӣ шудааст. Дар ин боб хусусиятҳои луғавии дискурси сиёсӣ баррасӣ шудааст. Аз ҷумла, гуфта мешавад, ки тарҷумаи воситаҳои забони дискурси сиёсӣ бо мушкилоти луғавӣ ва дастурии (грамматикӣ)

¹⁶ Мухторов З. Матн, банди синтаксисӣ ва дискурс//Пайёми Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2010. - №7(63). - с. 11.

¹⁷ <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-nauchnom-diskurse-i-ego-osobennostyah>

¹⁸ https://www.gramota.net/articles/issn_1993-5552_2008_8-1_22.pdf

¹⁹ <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/12981/2/2019amosovamv.pdf>

ин раванд робитаи зич дорад. Пайдост, ки ин гуруҳи воҳидҳо хоси нутқи инсонист. Чунон ки В.Н. Комиссаров қайд менамояд, “дар нутқ омезиши воҳидҳои забон мвқеи хос доранд, ки гӯянда бо мақсади баёни фикри худ таркиб медиҳад, чи ҳамнишинии вожаҳои ҷудогона ва чи ҷузъҳои бузургтари нутқ”²⁰. Яъне нутқ як ташкилаи мураккаби фардиву иҷтимоист, ки дар он забон ба унвони “ҳамзамон ҳам восита ва ҳам маҳсули нутқ” нақши муҳим дорад²¹.

Зербоби якуми боби дуюм **“Рочез ба масъалаҳои луғавии тарҷума”** номгузорӣ шуда, ба таҳқиқи таҳвилҳои луғавӣ дар раванди тарҷума бахшида шудааст. Чунон ки маълум аст, тарҷума раванди мураккаbero мемонад, ки роҳҳои ҳалли масъалаҳои марбут ба он, ҳатто дар ҳолатҳои шабеҳ, аз омилҳои зиёд вобастагӣ доранд. Барои тарҷумаи ин ё он воҳиди забон дар тарҷумашиносӣ чандин роҳу воситаҳои интиқол мавҷуданд.

Дар бобати масъалаҳои луғавии тарҷума метавон қайд намуд, ки дар қатори хусусиятҳои маъмулии худ аз қабилӣ воситаи мустақили маънодор будан, якмаъно ё сермаъно будан, бо калимаи забони тарҷума мувофиқати нопурра доштан ва ғайра, калима боз махсусиятҳои дигаре дорад, ки дар муқоиса бо калимаи забони дигар аз ҳисоби хусусиятҳои миллий ва фарҳангӣ метавонад хоси як забон бошад ва ҳангоми тарҷума ба забони дигар мушкилӣ эҷод намояд. Дар тарҷумашиносӣ мушкилоти тарҷумаи вожаҳоро ба таҳвилҳои луғавӣ, ба монанди тарҷумаи тахтулафзӣ, транскрипсия ва транслитератсия, дарёфти муодил ва ғайра нисбат медиҳанд.

Бояд тазаккур дод, ки интихоби роҳу воситаҳои тарҷума дар мавриди мушаххас ба як қатор омилҳои забонӣ ва фарозабонӣ вобаста аст, ки дар миёни онҳо сермаъноӣ ё якмаъноӣ будани вожа, робитаи он бо хусусияти миллий ва фарҳангии соҳибзабонон ва ғайраро метавон номбар кард, ки тарҷумон вобаста ба хусусияти матн вазъи гуфтор қарор мекунад.

Хулоса, таҳвилҳои луғавӣ дар раванди тарҷума хеле пурмаҳсул буда, ба тарҷумаи матнҳои сиёсӣ низ мусоидат менамоянд.

Зербоби дуюми боби дуюм **“Таҳлили сохторӣ ва маъноии воҳидҳои фразеологӣи дискурси сиёсии забони тоҷикӣ ва ҳусни тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ”** унвон гирифта, хусусиятҳои сохторӣ ва маъноии воҳидҳои фразеологӣи хоси дискурси сиёсӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар ҳақиқат, донишмандони воҳидҳои фразеологӣ далели ғановати забонии нависанда мебошад.

Миёни мисолҳо намунаҳое ба назар мерасанд, ки калимаҳои калидии онҳоро феъл ва исмҳо ташкил медиҳанд. Ва аз рӯи мисолҳо мо онҳоро ба ду гуруҳ тасниф намудем: фразеологияҳои феълӣ ва исмӣ.

Мисол: *“Дар робита ба ин қабл аз ҳама зарур аст, ки аз истифодаи*

²⁰ Комиссаров, В. Н. Лингвистика перевода: предисл. М.Я. Цвиллинга / В. Н. Комиссаров. - 3-е изд. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. - 176 с. – С.14

²¹ Бархурдарова, Е.Л. Учебное пособие по переводу/ Е.Л. Бархурдарова, Н.С. Коржевская. - М.: Моск.ун-та, 1969. – С.10

“меъёрҳои дугона” дар мавқеъгирӣ нисбат ба созмону гурӯҳҳои террористӣ ва ифротгаро **даст кашида шавад**” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “It is first and foremost important to **refrain from** the application of ‘double-standard policies’ with regard to positions towards terrorist and extremist groups and organizations” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Дар ин мисол диққати моро воҳиди (аз истифодаи “меъёрҳои дугона”) **даст кашидан** ба худ ҷалб менамояд, ки калимаи калидии он мансуб ба феъл буда, амалро мефаҳмонад. Маънои ибораи мавриди назар аз коре ва ё чизе худдорӣ намудан, бетараф мондан ва иштирок накардан мебошад. Дар матни англисӣ воҳиди мазкур дар шакли таркиби феълии **refrain from** тарҷума шудааст, ки маънои он низ ба забони тоҷикӣ аз коре ва ё чизе худдорӣ намудан, бетараф мондан ва иштирок накардан буда, воҳидҳои забон аз ҷиҳати маъно ба ҳамдигар мувофиқанд.

Мисоли дигар: “Дар натиҷаи тағйирёбии иқлим ва гармиавии бесобиқаи ҳаво аз 13 ҳазор пирахи дар кӯҳсори Тоҷикистон мавҷуда то имрӯз беш аз 1 ҳазор он нурра аз байн рафтааст” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “As a result of climate change and unprecedented warming, more than 1,000 of the 13,000 glaciers in Tajikistan's mountains have completely **melted**” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

Дар мисоли мазкур фразеологияи феълии **аз байн рафтан** дарҷ гардидааст. Ин таркиб маъноҳои **нест шудан, гум шудан, барҳам хӯрдан**-ро дорад. Дар матни мазкур ба маънои **об шудан** омадааст. Ба забони англисӣ он **melted** интиқол ёфтааст, ки тарҷумаи баръакси он ба забони тоҷикӣ **об шудан** мебошад. Таҳлили мисоли мазкур нишон медиҳад, ки таркиби дар матни забони тоҷикӣ истифодашуда маънои маҷозӣ дошта, ҳангоми тарҷума намудан ба забони англисӣ маънои баён шудааст. Интихоби калимаи англисӣ аз нигоҳи маънои конекстуалии воҳиди тоҷикӣ хеле мувофиқ ва муваффақ мебошад. Аз таҳлили ин мисолҳо маълум мешавад, ки муродифоти фразеологӣ танҳо мувофиқати маъноӣ дошта, аз ҷиҳати таркиби луғавӣ аз ҳамдигар фарқ мекунад.

Мисоли дигар оид ба фразеологияҳои исмӣ: “Ба Шумо сиҳатмандии комилу **комёбиҳои рӯзафзун** ва ба мардуми бародари Покистон сулҳу субот ва рифоҳу шукуфои орзумандам” (<http://www.president.tj>, 12.04.2022). – “I wish you good health and **great success**, and peace, stability, well-being and prosperity to the fraternal people of Pakistan” (<http://www.president.tj/en>, 12.04.2022).

Тавре мушоҳида мешавад, дар ин мисол меҳвари асосии калима исм, яъне **комёбӣ** буда, дар якҷоягӣ бо калимаи **рӯзафзун** фразеологияи исмиро ташкил додаанд. Ин ибора ба забони англисӣ **great success** тарҷума шудааст, ки онро ба забони тоҷикӣ комёбиҳои беназир, дастовардҳои бузург тарҷума намудан мумкин аст.

Мисоли дигар:

“Бо дарназардошти ин ҳолат, роҳандозии муколамаи фарогир бо иштироки намояндагони ҳама қишрҳои ҷомеаи Афғонистон аз шартҳои асосии барқарорӣ сулҳу суботи пойдор дар он кишвар доништа мешавад”

<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “In view of this, the establishment of a comprehensive dialogue with the participation of all segments of Afghan society is one of the main preconditions for the establishment of lasting *peace and stability* in that country» (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

Дар матни асли яъне, фразеологияи исмии *сулҳу субот* истифода шудааст, ки он низ аз рӯи қолаби исм+исм (N+N) сохта шудааст. Тарҷумон таркиби мавриди таҳлилро ба забони англисӣ ҳамчун *peace and stability* интиқол додааст, ки он низ бевосита бо қолаби варианти тоҷикӣ сохта шудааст.

Хулоса, дар чараёни таҳлилу баррасии мисолҳо муайян гардид, ки ВФ захираи бузург ва гаронбаҳои ҳар як забон ба ҳисоб мераванд ва дар дискурси сиёсӣ хеле маъмуланд. Хусусияти хоси фразеологизмҳои дискурси сиёсӣ дар он аст, ки дар шакли устувор маъмулан барои ҳадафҳои ҳамин соҳа хидмат мекунанд.

Бобати тарҷумаи воҳидҳои баррасишуда ба забони англисӣ метавон хулоса кард, ки аз ҳисоби хусусияти умумӣ ва паҳншуда доштани дискурси сиёсӣ воҳидҳои забони мавриди назари мо муодилҳои худро пайдо кардаанд, ки вирди забон гашта, дар ҳар ду забон мустақилона корбурд мешаванд.

Бояд зикр намуд, ки забони тоҷикӣ аз лиҳози услуб ва дискурси сиёсӣ воситаҳои гуногуни забони худро дошта, дар қатори забонҳои дигари барҷастаи дунё қодир аст паҳлуҳои гуногуни мафҳумҳои сиёсиро бо кучактарин нозукиҳояш ифода намояд.

Зербоби сеюми боби дуюм “**Хусусияти корбурди истилоҳот дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ**” унвон гирифтааст. Дар зербоби мавриди назар мо кӯшиш ба харҷ медиҳем, ки барои возеҳтар гаштани мафҳуми истилоҳот фикру андешаҳои олимони соҳаро пешниҳод намуда, истилоҳҳоеро таҳлил ва баррасӣ намоем, ки дар дискурси сиёсӣ фаровон истифода мегарданд. Истилоҳшиносӣ ё худ терминология яке аз қишрҳои мушаххаси луғат мебошад, ки ба шарофати ташкили махсуси сохтори чузъҳо, алоқаи наздики дохили қисмҳо, хусусияти ташаккул ва ташақули семантика, робита дар дохили истилоҳот ва робитаи он бо дигар категорияҳои луғат, фаъолият, робита бо объекти номинатсия аз калимаҳои маъмул ва фарқкунанда иборат аст.

Инак, мо мисолҳои чамънамударо аз рӯи роҳу воситаҳои тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ таҳлил менамоем. Мисолҳоро мо аз рӯи ду таснифот аз рӯи усули тарҷума, яъне, муодили пурра ва тарҷумаи тахтуллафзӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳем.

1. Муодилҳои пурра:

“*Мардуми Тоҷикистон Рӯзи истиқлолияти давлатии кишварро чун нишонаи қадриносиву арҷгузорӣ ба ин санаи тақдирсози миллӣ ҳар сол ҳамчун ҷашни бузурги умумимиллӣ дар фазои бошукӯҳи идона таҷлил менамоем ва шукрона мекунам, ки давлати соҳибистиқлолу Ватани соҳибхитӣёр доранд*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “The people in

*Tajikistan annually celebrate this joyful occasion of the **state independence** in a festive atmosphere as a sign of reverence to that landmark date, and glorify and value their own independent and sovereign homeland”* (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Дар ҷумлаи мавриди назар истилоҳи **ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ** дарҷ гардидааст, ки бевосита хоси дискурси сиёсӣ мебошад. Дар забони тарҷума он **state independence** тарҷума шудааст, ки дар забони англисӣ низ чунин ибора мавҷуд аст. Таҳлил нишон медиҳад, ки истилоҳи мавриди назар дар забони тарҷума муодили пурраи худро дарёф намудааст.

Мисоли дигар: “*Ҷояи истиқлолият ҳамчун яке аз рӯкҳои бунёди озоди инсон дар тамоми давраи замони ҷузъи таркибии андеша ва хувияти миллии мо будааст*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*The idea of independence as one of the pillars of human freedom has at all times been an integral part of our thinking and the **national identity***” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Дида мешавад, ки дар ин мисол як истилоҳ қайд гардидааст, ки он **хувияти милли** мебошад. Ба тарҷумаи англисии он назар афканем иборати мазкур **national identity** тарҷума шудааст, ки он бевосита муодили пурраи варианти забони тоҷикӣ мебошад. Бояд қайд намуд, истилоҳи тоҷикии **хувияти милли-ро** мо дар забони англисӣ бо иборати **national self-consciousness** низ баён карда метавонем.

2. Таҳтуллафзӣ:

“*Имрӯз Тоҷикистон дар шоҳроҳи рушди устувор ва таҳкими пояҳои истиқлолияти давлатӣ ва аркони давлатдорӣ милли қарор дорад*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*Tajikistan today is moving towards sustainable development and **strengthening the foundations of the national independence** and cementing the pillars of statehood*” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Дар мисоли мазкур низ истилоҳи хоси забони тоҷикии дискурси сиёсӣ яъне, **таҳкими пояҳои истиқлолияти давлатӣ** дарҷ гардидааст. Дар матни тарҷума вожаи мавриди таҳлил ҳамчун **strengthening the foundations of the national independence** интиқол ёфтааст. Тарҷумаи мазкур, дар умум, усули таҳтуллафзиро мемунад, ҳарчанд баъзе аз ҷузъҳои он муодилҳои худро доранд.

Аз ин гуфтаҳои бармеояд, ки як усули умумӣ ё худ универсалие вучуд надорад, ки ҳамаи мушкилиҳои марбут ба тарҷумаи истилоҳот ҳаллуфасл намояд.

Хулоса, чунон ки таҳлили маводи амалӣ нишон дод, хангоми тарҷумаи ин ё он воҳиди забон як услуби хоси тарҷумон ташаккул меёбад, ки махсусиятҳои худро дорад, зеро матни тарҷумавӣ ҳам натиҷаи кори эҷодист ва матни он як маҳсули мустақилро мемунад. Вобаста ба ҳамин хусусияти раванди тарҷума баъзе воҳидҳои забон тарҷума намешаванд ва, баръакс, ба матни тарҷума баъзе унсурҳои нав ва ба матни аслии бегона илова мегардад.

Зербоби чоруми боби дуом “Хусусияти корбурди калимаҳои ифодакунандаи мафҳумҳои сиёсии марбут ба созмонҳо, стратегияҳо ва иқдомҳои сиёсӣ дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ” унвон гирифта, дар зербоби мазкур мо вожаҳои ифодакунандаи номи созмонҳо, стратегияҳо ва иқдомҳои сиёсиеро баррасӣ шудаанд. Тоҷикистон аз оғози даврони Истиқлолияти давлатӣ аз ҷониби як қатор созмонҳои бонуфузӣ байналмилалӣ, аз ҷумла Созмони Милали Муттаҳид (СММ), Бунёди байналмилалӣи начоти Арал (ББНА), Созмони Аҳдномаи амниятӣ дастаҷамъӣ (СААД), Созмони ҳамкории Шанхай (СХШ) ва ғайра гардидааст.

Чанд мисол меорем:

“Мо дар ин рост, бо дарназардошти таҷрибаи андӯхтаамон дар роҳи мубориза бо терроризм ва манбаҳои маблағгузори он, пешниҳод намудем, ки дар ҳамкорӣ бо шарикони худ дар доираи Созмони ҳамкории Шанхай Маркази зидди муҳаддиротии он дар шаҳри Душанбе таъсис ёбад” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – *“In this regard, taking into the experience we gained in countering terrorism and its financing sources, we proposed to establish Shanghai Cooperation Organization’s Antidrug Centre in Dushanbe in cooperation with our partners”* (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Дар мисоли мазкур номи яке аз созмонҳои бонуфузи **Созмони ҳамкории Шанхай** корбаст шудааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз давлатҳои таъсисдиҳанда ва иштирокчии фаъоли СХШ мебошад. Номи мавриди назар ба забони англисӣ бо усули тарҷумаи тахтуллафзӣ интиқол гардидааст.

Мисоли дигар бо номи стратегия ҳамчун хуччати сиёсӣ:

“Мо ҳанӯз соли 2013 Стратегияи миллии мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддирро барои давраи то соли 2020 таҳия ва қабул кардем” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – *“We developed and adopted our National Strategy to Combat Illicit Drug Trafficking (to 2019) as early as in 2013”* (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Дар ҷумлаи мавриди назар стратегияе, ки номи он **Стратегияи миллии мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир** аст дарч гардидааст. Мутарҷим номи мазкурро ба забони англисӣ бо усули тарҷумаи тахтуллафзӣ интиқол намудааст.

Ё ки:

Дар ин робита, ман ҳамчун узви гурӯҳи муассисони Эътилофи ҷаҳонии обу иқлим дар ҷаласаи нахустини сатҳи баланди он пешниҳод намудам, ки соли 2025 ҳамчун Соли байналмилалӣи ҳифзи пиряхҳо эълон карда шавад.

- In this regard, as a member of the founding group of the World Water and Climate Coalition, I proposed at its first high-level meeting to declare the years of 2025 as the International Year for Preservation of Glaciers (24.09.2021).

Дар ин мисол як номи иқдоми сиёсӣ таҳти унвони **Соли байналмилалӣи ҳифзи пиряхҳо** қайд гардидааст. Ин яке аз иқдомҳои сиёсии

пешниҳоднамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, ба ҳалли яке аз мушкилотҳои глобалии ҷомеаи ҷаҳонӣ равона гардидааст. Траҷумон ба забони англисӣ онро ҳамчун *International Year for Preservation of Glaciers* тарҷума намудааст. Таҳлил нишон медиҳад, ки вожаи мазкур бо усули тарҷумаи таҳтуллафзӣ интиқол гардидааст.

Хулоса, вожаҳои ифодакунандаи номи созмон ва стратегияҳои шаклан устувор буда, маъмулан дар аксарияти забонҳои олам назирҳои худро доранд ва тарҷумон бо каме огоҳӣ аз онҳо метавонад масъалаҳои марбут ба тарҷумаи ин гуруҳи воҳидҳои забони аслиро бо осонӣ ҳаллу фасл намояд. Бо вучуди ин, номи стратегияҳо ва баъзе санадҳои ташаббусҳои сиёсӣ метавонанд ҳосил дискурсии сиёсии миллӣ бошанд ва дар аксари ҳолатҳо, чунон ки таҳлил нишон дод, мавриди тарҷумаи таҳтуллафзӣ қарор мегиранд.

Зербоби панҷуми боби дуюм “**Хусусияти корбурди ибораҳои устувор дар дискурсии сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ**” ном гирифта, баррасии ибораҳои устувори ДС дар заминаи мисолҳои ҷамъовардаи мо аз рӯи сохтор ва мансубияти калимаҳои калидии онҳо ба ҳиссаҳои нутқ сураат гирифтааст. Дар он ҳамчунин роҳи усулҳои тарҷумаи ибораҳои устувор аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ нишон дода шудаанд, чунончи:

“Дар ҳоли ҳозир амалҳои **терроризми байналмилалӣ** ва ифроғароӣ пояҳои амнияти байналмилалиро заиф гардонид, сабабгори ноустувории вазъ дар минтақаҳои муҳталифи ҷаҳон ва таҳдидҳо ба шахрвандони оддӣ мегарданд” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*Currently, **international terrorist and extremist attacks** have been weakening international security pillars, posing instability in various regions of the globe, and threatening ordinary civilians*” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Пайдост, ки ибора дар як шакл доим барои ифодаи як фикр истифода мешавад, калимаҳои таркибиаш дар он пурра озодии худро гум мекунад, ба ҳамдигар пайваست шуда, танҳо дар ҳамин пайвандӣ як мафҳумро ифода менамоянд.

Дар матни забони тоҷикӣ як иборати устувори сиёсӣ корбаст шудааст, ки он **терроризми байналмилалӣ** мебошад. Бешубҳа, метавон гуфт, ки ин ибора дар аксари забонҳои дунё вучуд дорад. Аз тарҷумаи забони англисӣ мушоҳида намудан мумкин аст, ки барои ифодаи ин иборати устувори сиёсӣ мутарҷим муодили забони тоҷикӣ, яъне **international terrorist**-ро истифода бурдааст.

Дар умум, яке аз усулҳои маъмули тарҷумаи ибораҳои устувор хусусан дар дискурсии сиёсӣ ин истифодаи муодил ва тарҷумаи таҳтуллафзӣ ба шумор меравад, ки онро дар мисолҳои мо низ мушоҳида намудан мумкин аст.

Дар зербоби шашуми боби дуюм таҳти унвони “**Хусусияти корбурди калимаҳои ифодакунандаи маҷоз дар дискурсии сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ**” воҳидҳои забоние баррасӣ шудаанд, ки маъниро ба таври маҷозӣ ифода менамоянд. Дар ин ҷода бояд ёдовар шуд, ки дар матнҳои дискурсии сиёси низ калима ва ибораҳои

ба назар мерасанд, ки ба маъниҳои маҷозӣ фаровон истифода шудаанд. Мисолҳо дар ин бахши қор аз рӯи сохтору таркиб ва сифати тарҷума таҳлил ва баррасӣ шудаанд:

*“Дар солҳои аввали соҳибистиқлолӣ кишвари мо бо ҳодисаҳои фоҷеабори ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ рӯ ба рӯ гардида, **рӯзҳои сангинро паси сар кард**”* (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – *“In the initial years of our independence, our country was plunged into the tragic events of the imposed civil war, and went through **difficult days**”* (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

Дар ин матни сиёсӣ ибораи **рӯзҳои сангин** ба маънои маҷозӣ истифода шудааст, ки он дар забони тоҷикӣ бевосита дорои маънои маҷозӣ мебошад. **Рӯзҳои сангин** дар забони тоҷикӣ маъноҳои **рӯзҳои вазнин, саҳт, бад, мушқил, пуразоб, пуразият ва пурмашаққатро** дорад. Тавре дида мешавад, ибораи мазкур ҳам дар забони англисӣ ва ҳам тоҷикӣ аз ду реша иборат буда, дар забони англисӣ он ҳамчун **difficult days** тарҷума шудааст. Гарчанде ки онҳо аз рӯи сохтору таркиб баробаранд вале ибораи англисии истифодашуда маънои маҷозӣ надорад.

Ба таври маҷозӣ ифода гардидани маънӣ хоси дискурси сиёсӣ буда, аз тарҷумон донишу малакаҳои махсусро тақозо менамояд.

Боби сеюми диссертатсияи мазкур **“Хусусиятҳои дастурии дискурси сиёсӣ ва хусни тарҷумаи онҳо тоҷикӣ ба забони англисӣ”** ном дорад. Дар он хусусиятҳои дастурии дискурси сиёсӣ ва роҳҳои интиқоли он аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Зербоби якуми боби сеюм **“Хусусияти қорбурди муҳотаб дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи он ба забони англисӣ”** ном дорад ва ба таҳлили муҳотаб бахшида шудааст. Дар ифодаи муносибат, аз ҷумла иззату эҳтиром, фаровон омадани муҳотаб аз табиат ва маънову вазифаи ин воҳиди луғавию дастурӣ ба миён меояд.

Муҳотаб ба се гуруҳ ҷудо мешавад: а) бевосита б) бавосита в) мансуби соҳибсӯхан.

Мисолҳои мавриди таҳлил ва баррасии мо ба гурӯҳи муҳотаби бевосита таалуқ доранд. Муҳотаби бевосита маъмултарин ва серистеъмолтарин нави муҳотаб ба шумор меравад, чунки дар ин маврид мусоҳиби байни шахсони ҳозире нозир, гӯяндаву шунаванда сурат мегирад. Мисол:

*“Барои боз ҳам равшантар гардидани ҳадафи боби мазкур ба мисоли дигар рӯ меоварем: **Ҳозирини гиромӣ**, Мо аз ҳолат ва раванди ҳамкориҳо миёни Тоҷикистон ва Эрон дар ҷаҳорҷӯби сомонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ изҳори қаноатмандӣ кардем”* (<http://www.president.tj>, 18.09.2021). – *“**Distinguished participants, We expressed satisfaction over the state and process of cooperation between***

Tajikistan and Iran in the framework of international and regional organizations” (<http://www.president.tj/en>, 18.09.2021).

Тавре ки ишора намудем, мухотаб яке аз воситаҳои ифодаи эҳтиром буда, дар ин ҷумла низ ифодаи эҳтироми **Ҳозирини гиромӣ** истифода шудааст, ки он аз ду реша иборат мебошад. Дар матни англисӣ низ он аз ду калима иборат буда, бо роҳи тарҷумаи таҳтуллафзӣ интиқол ёфтааст, яъне ***Distinguishе-гиромӣ; participants-ҳозирн, иштирокдорон***.

Эҳтиром категорияест, ки танҳо ба шахс равона карда шудааст. Аз ин ҷиҳат ҳамаи восита ва роҳҳои ифодаи он ба категорияи шахс мансубият дорад.

Мухотаб ҳамчун воҳиди маъмули наҳв дар ҷумла мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Қатъи назар аз он, ки дар таркиби кадом ҷумла меояд, чӣ гуна хусусият ва оҳанг дорад, амру хитобро ифода мекунад ва ё саволу ахборро, тамоми ҷумла ва оҳанги он ба мухотаб вобаста аст. Дар ин маврид ба кадом категорияи луғавӣ ифода гардидани мухотаби соҳибэҳтиром аҳамият надорад, чунки ҳамаи калимаву ибораҳо як вазифаи дастуриро адо менамоянд.

Инак, мисолеро қайд менамоем, ки дар он мухотаби соҳибэҳтиром дар шакли чамъ ва тарзи чида омадааст:

“Ҳамватанони азиз! Ҳозирини гиромӣ! Гузашти вақт беш аз пеш собит менамояд, ки ҳастии ҳар давлату ҷомеа, рушди озодона ва сарбаландии ҳар як фарди он маҳз ба истиқлолияти озодӣ ҳамчун кафолати асосии бақои миллатҳо вобастагии мустақим дорад” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – ***“Dear compatriots! Distinguished audience! The passage of time undeniably proves that the existence of any state, society and the free development and pride of every member are inseparably linked with independence and freedom as a basic guarantee of eternity of nations»*** (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Дар ин ҷумла ифодаи эҳтироми шакли чамъ яъне **Ҳамватанони азиз! Ҳозирини гиромӣ!** зикр гардидааст. Ин тарзи ифода бештар ҳангоми суханронӣ дар маҷлисҳои тантанавӣ корбаст мешавад. Ҳар ду ифодаи эҳтиром ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони англисӣ аз ду калима иборат мебошад. Ба забони англисӣ бо роҳи тарҷумаи таҳтуллафзӣ тарҷума шудаанд.

Хулоса, дар чараёни таҳлилу баррасии мисолҳо муайян карда шуд, ки ифодаи фикр дар шаклҳои гуногун воқеъ мегардад. Дар фарҳанги тоҷикон одоби сухан ва эҳтиром ҳангоми муошират, алаҳхусус, муоширати расмӣ, мавқеи хос дорад, ки дар забони тоҷикӣ яке аз роҳҳои ифодаи он мухотаб маҳсуб ёфта, хоси забони дискурси сиёсӣ мебошад. Суханрониҳои ибратангези Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон далолати он аст, ки забони тоҷикӣ яке аз забонҳои қадимхат, пурсарват ва беназир ба шумор меравад. Ин сарвати беназири таърих сарчашмаи асосии омӯзиш ва такмили одоби эҳтиром ва, умуман, маърифат аст.

Гузашта аз ин, ба чуз эҳтиром вазифаи дигари мухотаб ҳамчун воҳиди забон ҷалб намудани диққати шунавандагон ва хонандагон мебошад. Мухотаб дар забони тоҷикӣ бо роҳҳои гуногун ифода ёфта, ба забони англисӣ бо ҳифзи вазифаҳои маъноӣ, услубӣ ва хусусияти сохторӣ интиқол ёфтааст, ки онҳоро мо баррасӣ намудем.

Зербоби дуюми боби сеюм “**Хусусияти корбурди воҳидҳои туфайлии забон дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ**” номгузори шуда, дар он мисолҳо чунин гуруҳбандӣ ва таҳлил шудаанд. 1) калимаҳои туфайлӣ; 2) ибораҳои туфайлӣ 3) ҷумлаҳои туфайлӣ.

Мисолҳо:

1. “*Мутаассифона, созмонҳои ҳомии ҳуқуқи башар нисбат ба поймол гардидани ҳуқуқи дигар қавму миллатҳои сокини Афғонистон ва озодиҳои шаҳрвандони он кишвар, бахусус занону кӯдакон хомӯширо ихтиёр кардаанд ва дар ин маврид сухане ҳам баён намеkunанд*” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “*Unfortunately, human rights organizations have remained silent on the violation of the rights of other ethnic groups residing in Afghanistan and the freedoms of its citizens, especially women and children, and have not commented on the matter*” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

Дар мисоли мазкур калимаи тафайлии *Мутаассифона* истифода шудааст, ки он аз рӯи сохтор аз як реша иборат мебошад. Ба тарҷумаи англисии он назар афканем, ихтилофи маъноӣ ба мушоҳида намерасад, яъне калимаи туфайлии *Мутаассифона* тавассути вожаи *Unfortunately* тарҷума шудааст, ки новобаста аз контекст ин ду воҳид муодили комили ҳамдигар мебошанд.

2. “*Ба назари мо, зарурати таъсисёбии гурӯҳи хоссаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳои “Масири шимолӣ” бо дастгирии Созмони Милали Муттаҳид ва ҷалби кориносони марбута ҷиҳати гузаронидани тадқиқоти гардиши гайриқонунии маводи муҳаддир дар ин масир ба миён омадааст*” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*In our opinion, the need for establishment of a special task force of the law enforcement agencies of “Northern Route” countries with the support of the UN and involvement of relevant experts to study the illicit drug trafficking in this route arose*” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Иборати туфайлии қайдгардида сарчашмаи фикр ва манбаи истинодери ифода менамояд. Инчунин, ин ибора барои хулоса баровардан, ба хотир овардан, такроран зикр нашудан низ хизмат мекунад. Дар тарҷумаи забони англисӣ он *In our opinion* тарҷума шудааст, ки ин ибораҳо дар ҳар ду забон аз рӯи сохтор, таркиб ва маъно якхела мебошанд ва онҳоро муодили пурра гуфтан мумкин аст. Дар забони англисӣ иборати туфайлии мазкурро бо иборати *In our view* низ ифода намудан мумкин аст.

3. “*Чунонки маълум аст, имрӯзҳо барои маблағгузориҳои терроризм манбаҳои гуногун, аз ҷумла гардиши гайриқонунии маводи*

муҳаддир, хариду фурӯши инсон ва қочоқи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, истифода бурда мешаванд» (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “**It is obvious that these days different sources, including illicit drug trafficking, trafficking in person and smuggling of historical and cultural heritage are used for financing of terrorism**» (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Дар ин мисол ҷумлаи туфайлии **Чунонки маълум аст** корбаст шудааст. Ҷумлаи туфайлии мазкур дар матни англисӣ **It is obvious** тарҷума шудааст, ки онро мо метавонем муодили нопурра гӯем. Барои он ки дар забони англисӣ муодили пурраи он **it is obviously true** буда, ҳам аз ҷиҳати сохтору таркиб ва маъно бо ҷумлаи туфайлии дар матни асл истифодашуда баробар мебошад.

Дар ин зербоб мо панҷ калима, панздаҳ ибора ва шаш ҷумлаи туфайлиро мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додем. Калимаҳо ҳангоми интиқол ба забони англисӣ муодилҳои пурраи худро ёфтаанд. 10 ибора бо муодили пурра, 2 ибора таҳтуллафзӣ ва 3 ибора муодилҳои нопурраи худро дарёфт намудаанд. 3 ҷумлаи туфайлӣ муодили пурра ва 3 ҷумлаи дигар ба воситаи тарҷумаи таҳтуллафзӣ тарҷума шудааст. 85% воҳидҳои туфайлии дар матни забони тоҷикӣ истифодашуда дар раванди тарҷума ба забони англисӣ муодили худро ёфтаанд.

Зербоби сеюми боби сеюм таҳти унвони “**Хусусияти корбурди ҷонишинҳои шахсӣ ва сифат дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ**” ба таҳлиил ҷоинишҳои шахсӣ ва сифат бахшида шудааст. Ин ҳиссаҳои нутқ дар дискурси сиёсӣ фаровонанд ва барои мақсадҳои мушаххас қобаст мешаванд.

Дар забоншиносии муосир таваҷҷуҳи муҳаққиқон ба ҷанбаи антропологии он, алаҳусус ҷанбаи эҳтирому одоби гуфтор нигаронида шудааст. Таҳқиқоти марбут ба ин мавзӯ метавонанд як, ду ва ҳатто чанд забонро дар муқоиса дар бар гиранд, ки ба пажӯҳиши қиёсии байнифарҳангӣ илова менамояд.

Мисол: “*Пайдост, ки яке аз воситаҳои ифодаи эҳтиром дар нутқ ин ҷонишинҳои шахсӣ ва баъзе намудҳои дигар маҳсуб меёбанд. Чунончи: **Мо** бояд ҳамеша дар хотир дошта бошем, ки ҳамаи камиву котиҳо ва мушкилоти зиндагӣ дар муқоиса бо неъматҳои истиқлолу озодӣ ҳеҷанд*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “**We must always remember that all the shortcomings and difficulties of life are nothing compared to the gift of independence and freedom**” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Гӯянда дар баромади худ ҷонишини шахси яқуми ҷамъ, яъне **Мо**-ро истифода намудааст. Дар тарҷумаи забони англисӣ муодили он **We** корбаст шудааст. Ҷонишини шахсии истифодашуда ба ҳамоҳангсозӣ ва ё наздикшавии шунаванда ва гӯянда мусоидат менамояд.

Мисоли дигар: “*Бори дигар ҷашни бузурги озодиву соҳибистиқлолиро ба ҳар фарди Ватан, ҳамаи ҳамватанони бурунмарзиамон ва ҳамаи шумо, ҳозирини **арҷманд**, самимона табрику таҳният гуфта, орзуманди он ҳастам, ки истиқлолияти давлати тоҷикон то абад устувору поянда бошад*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*I once again, extend sincere*

congratulations to every citizen of our Homeland, to all our nationals living abroad and to all of you, distinguished audience on the occasion of this great holiday of independence and freedom” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Дар ин ҷумла одобу эҳтиром ба воситаи ҷонишини **шумо** ва сифати **арҷманд** баён гардидааст. Мутарҷим ҳангоми интиқол муодили онҳо **you va distinguished**-ро қорбаст намудааст.

Ҷунонки дида мешавад, ҷонишин ва сифат дар ҳар ду забон аз лиҳози ифодаи одоби гуфтор ғайбанд.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқи диссертатсионӣ

Дар диссертатсия мо кӯшиш намудем, ки маълумотҳоро оид ба паҷӯшиши дискурс дар забоншиносӣ пешниҳод намуда, воҳидҳои забонӣ, ки ба хусусиятҳои лексикӣ ва грамматикӣ дохил мешаванд, таҳлили сохторӣ ва маъноӣ намудем. Инчунин, роҳҳои тарҷумаи онҳоро аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ муайян намудем.

Бояд зикр намуд, ки дар дискурс фарҳанги миллий ва ҳам умумӣ, инфироӣ ва ҳам хусусӣ иникос мешавад. Бо ҳамин тартиб, дискурс як ҳодисаи мушаххаси алоқа ва муҳабироту муошарат мебошад, ки дар матнҳои ҳатӣ ва нутқи шифоҳӣ сабт шуда, дар фазои мушаххаси маърифатӣ ва аз нигоҳи типологӣ шартӣ гузаронида мешавад.

Аз баҳсу баррасӣ ва таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавон ба чунин хулоса омад:

1. Масъалаи қорбурди воҳидҳои забонӣ дар дискурси сиёсии тоҷикӣ ва тарҷумаи он ба забони англисӣ раванди нави гуногунҷанба дар илми забоншиносӣ муосири тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад. Мафҳуми дискурс ба сифати предмети таҳқиқ дар илми забоншиносӣ тоҷикӣ дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI мавриди баррасӣ қарор ёфтааст. Мафҳуми “дискурс” дар забоншиносӣ Ғарб аз нигоҳи коммуникативӣ, синтаксисӣ ва услубӣ як таркиби нутқи гуфтугӯӣ [1 - М].

2. Бо вучуди он ки дискурс аз ҷиҳати маъно ва мундариҷа бо ҷанд мафҳуми истилоҳи дигари забоншиносӣ ва, махсусан, бо мафҳуми “матн” як андоза наздикӣ дорад, дар илми забоншиносӣ тоҷикӣ бештар он ба маънои матн фаҳмида мешавад. Мафҳуми дискурс дар илми забоншиносӣ рус ҳам, асосан, ба маънои матн фаҳмида мешавад, агарчи ба мақсади ба низомдарории принсипҳои таҳлили матн истифода мегардад. Мактабҳои Москва ва Волгоград дискурсро таҳқиқ карда, ҷанбаҳои фарқкунандаи онро муайян карда бошанд ҳам, таърифҳои, ки ба мафҳуми дискурс додаанд, дар таъриҳ ба андешаҳои олимони Аврупо гуфта шудаанд. Раванди тарҷума хеле мураккаб буда, дар он таҳвилҳои луғавӣ пурмаҳсуланд. Таҳвилҳои луғавӣ ба тарҷумаи матнҳои сиёсӣ низ мусоидат менамоянд [6 – М].

3. Воҳидҳои фразеологӣ дар дискурси сиёсии забонҳои муқоисашаванда маъмул буда, дар шакли устувор қорбурд доранд. Воҳидҳои забонии мутааллиқи забони тоҷикӣ (муҳотаб, калима, ибора ва ҷумлаҳои туфайлӣ) муодилҳои худро дар забони тарҷумашаванда пайдо кардаанд. Дар

баробари ин, мусаллам аст, ки баъзе воҳидҳои забони айнан тарҷума намешаванд. Дар ин маврид, зарурати тарҷумаи тахтуллафзӣ пеш меояд. Муродифҳои фразеологии байнизабони нишон медиҳад, ки дар ҳар ду забон, асосан, онҳо мафҳумҳои ифодакунандаи хислатҳои хуби инсон, ҳиссиёту ҳаяҷон, ҳолати шахс, вақту соат маҳсуб меёбанд. Дар дискурси сиёсӣ ибораҳои устувор ва ё фразеологияҳо, истилоҳот, муҳотаб, маҷоз, воҳидҳои туфайлии забон ва ғайра хеле фаровон истифода мегарданд. Ин ҳам табиист, зеро онҳо воҳидҳои пурмаҳсул ва муҳимми забон маҳсуб меёбанд [4-М].

4. Дискурси сиёсӣ дар забошиносӣ ҳамчун як падидаи бисёрҷанба ва муҳим қайд гардида, мақсади асосии он ба даст овардан, муҳофизат ва ба амал овардани қудрати сиёсӣ ва, инчунин, таъсиррасонӣ ба аҳли ҷомеа мебошад [7 – М].

5. Забони тоҷикӣ яке аз забонҳои қадимтарин ба шумор рафта, истилоҳот ва таркибҳои хоси дискурси сиёсии он ҳанӯз аз марҳилаҳои аввали рушди худ ташаккул ёфтаанд ва ҳоло барои ифода маъно ва тобишҳои маъноии гуногуни сиёсӣ хидмат менамоянд. Ин гуна унсурҳои хоси дискурси сиёсии тоҷикӣ асосан дар санадҳои меъёриву ҳуқуқии сиёсӣ, стратегияҳои миллӣ ва ташаббусҳои давлати тоҷикон дар арсаи ҷаҳонӣ таҷассум меёбанд [2 – М].

6. Забони тоҷикӣ аз лиҳози воситаҳои ифодакунандаи мафҳум ва маъноҳои дискурси сиёсӣ ғановати комил дошта, барои ифодаи вожаҳо, истилоҳот, ифода ва мафҳумҳои дискурси сиёсии ҷаҳонӣ аз имконоти васеъ бархурдор аст [2 – М].

7. Забони суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мукамал аст ва дар он воҳидҳои забон дар мавридҳои муносиб ва услуби хос ва баланд корбаст шудаанд.

8. Муносибатҳои гуногунҷанбаи сиёсии Тоҷикистон бо кишварҳои дигар зарурати таъминоти забонии раванди муоширатро дар дискурси сиёсӣ пеш овардааст.

9. Таҳлили сифати тарҷумаи воҳидҳои забоние, ки дар дискурси сиёсӣ истифода мегарданд, ба як қатор масъалаҳои мубрами тарҷумаи матнҳои сиёсӣ равшанӣ меандозад [5 – М].

10. Дискурси сиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ хеле гуногунҷанба ва серпахлу буда, бо гурӯҳҳои мухталифи маъноии вожаҳо – калимаҳои ифодакунандаи маҷоз, фразеология, истилоҳот, воҳидҳои туфайлии забон ва ғайра - сурат мегирад ва забони англисӣ низ дар навбати худ барои ифодаи онҳо аз имконоти васеъ бархурдор аст, ки таҳлили мисолҳо дар диссертатсия гувоҳи онанд.

11. Дар тарҷумаи ибораҳои устувор, истилоҳот калимаҳои ифодакунандаи мафҳумҳои сиёсии марбут ба созмонҳо, стратегияҳо ва иқдомҳои сиёсӣ, асосан, таҳвилҳои луғавӣ ба кор рафтаанд, ки ба воситаи тарҷумаҳои тахтуллафзӣ, дарёфти муодили пурра ва нопурра таҷассум ёфтаанд [5 – М].

12.Тарҷумаи воситаҳои воҳидҳои забоние, ки дар дискурси сиёсӣ дар тарҷумаи матни сиёсӣ, дар маҷмуъ, бо хусусият ва роҳи воситаҳои таъмини тарҷумаи комили матни сиёсӣ алоқамандии зич дорад ва таҳлили ҳусни тарҷумаи ин гурӯҳи воҳидҳои забон маҳз бо дарназардошти мақсад ва вазифаҳои кулли матн бояд сурат гирад.

13. Мафҳуми дискурс дар илми забоншиносӣ, асосан, аз нимаи асри 20 ғаъол гардида, омӯхта шудааст [7 – М].

14. Воҳидҳои луғавии ифодакунандаи мафҳумҳои дискурси сиёсӣ, ки аз хусусияти миллӣ ва таърихию фарҳангии тоҷикӣ бархӯрдор нестанд, аксаран муодилу муродифҳои худро дар забони англисӣ пайдо кардаанд ва ё мавриди тарҷумаи таҳтулафзӣ қарор гирифтаанд.

15. Чунонки таҳлилҳо нишон доданд, воҳидҳои забоние, ки бо обуранги миллӣ ва хусусиятҳои таърихию фарҳангии забон робитаи зич доранд, бештар тавассути транскрипсия/транслитератсия (номҳои ҷуғрофӣ, исмҳои хоси дискурси сиёсии тоҷикӣ) ва тарҷумаи тасвирӣ ба забони англисӣ интиқол ёфтаанд. Маъмулан, ин хоси матни ҳуҷҷатҳои мебошад, ки марбут ба сиёсати дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, ин гурӯҳи унсурҳои забон дар стратегияҳо ва ташаббусҳои миллии Тоҷикистон дарҷ мегарданд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи таҳқиқ

Таҳлилу баррасии хусусиятҳои забонии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз зарурати таъмини забонии муносиби раванди муоширати касбӣ ва ғайрикасиби Тоҷикистони соҳибистиклол бо кишварҳои дунё дар шароити навини муносибатҳои байналмилалӣ бармеояд. Таҳқиқи анҷомдодаи мо ба як қатор масъалаҳои забоншиносӣ ва тарҷумашиносии тоҷикӣ аз лиҳози вежагиҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ ва тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ равшанӣ меандозад. Бо тавачҷуҳ ба дастовардҳои таҳқиқотии ноилшудаи муаллиф манзур сохтани тавсияҳои зерин барои истифодаи амалии натиҷаҳои он ба мақсад мувофиқ аст:

1. Натиҷаҳои таҳқиқи масъалаҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба раванди тадриси забонҳо ва омӯзиши минбаъдаи вежагиҳои услубии дискурси сиёсӣ мусоидат хоҳад кард.

2. Нуктаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқро метавон дар таълими фанҳои “Забоншиносии муқоисавӣ”, “Назария ва амалиси тарҷума”, “Тарҷумаи матнҳои сиёсӣ” ва ғайра мавриди истифодаи васеъ қарор дод.

3. Тавсияҳои амалии муаллиф дар бобати роҳи восита ва усулҳои тарҷумаи воҳидҳои луғавӣ ва дастурии забон ба такмили сифати тарҷумаҳои минбаъдаи соҳавӣ муфид хоҳанд буд.

4. Аз натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсионии мазкур метавон барои таҳияи китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимию методӣ, тартиб додани фарҳанги истилоҳот ва муҳовараи сиёсӣ фаровон истифода кард.

5. Истифодаи маводи диссертатсия барои тайёр кардани мутахассисони соҳаи тарҷумонӣ, робитаҳои байналмилалӣ, сиёсати байналмилалӣ, робитаҳои байнифарҳангӣ ва ғайра аз аҳамияти амалӣ бархӯрдор хоҳад буд.

6. Пажӯҳиши минбаъдаи дискурси сиёсӣ аз лиҳози гурӯҳҳои дигари луғавӣ – номҳои ғаёлолони сиёсӣ, калима ва ибораҳои сиёсати байналмилалӣ, луғатҳои ифодакунандаи воҳидҳои маъмурӣ, номи ҳизбҳои ҳаракатҳои сиёсӣ, унвон ва вазифаҳои сиёсӣ ва хусусиятҳои дастурӣ ба монанди иваз шадунӣ тартиби калимаҳо дар сохтори ҷумла ва таҳвилҳои наҳвӣ, роҳҳои калимасозии истилоҳоти сиёсӣ тавсия дода мешавад.

7. Маводи назариявӣ ва амалии таҳқиқоти анҷомёфтаи мазкур барои пажӯҳиши ҷанбаҳои дигари дискурси сиёсӣ - синониму антоним, моносемия ва полисемия, хусусияти сохторию формологии вожаҳои дискурси сиёсӣ, наҳвиҳои ҷумлаҳои сода, мураккаб, ҷумлаҳои саволӣ-риторикӣ ва ғайра, ки дар дискурси сиёсӣ нақши муҳим доранд, дар мисоли забони тоҷикӣ дар муқоиса бо забонҳои дигар аз лиҳози тарҷума заминаи мусоид фароҳам хоҳанд овард.

8. Баррасии мавзӯи «Таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи синоним ва антоним, моносемия ва полисемия дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» барои илми забоншиносии тоҷикӣ ҳоизи аҳамият аст;

9. Таҳқиқи масъалаи таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи хусусияти сохторию формологии вожаҳои дискурси сиёсӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ кори шоиста дар илми забоншиносии муосири тоҷик маҳсуб мешавад;

10. Ба вучуд омадани кори диссертатсионӣ дар мавзӯи «Таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи наҳвиҳои ҷумлаҳои сода, мураккаб, ҷумлаҳои саволӣ-риторикӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» як ҳолигоҳи илми забоншиносии муосири тоҷикро пур хоҳад кард;

11. Таҳияи «Фарҳанги дузабонаи дискурси сиёсӣ» (забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ) аз як ҷониб, кори таҷумонҳоро ба маротиб осон намояд, аз тарафи дигар, барои рушди забоншиносии тоҷикӣ саҳми арзанда хоҳад буд;

12. Баррасии илмии масъалаҳои мазкур на танҳо дар заминаи матни суҳанрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, балки дар асоси асарҳои сиёсии Сарвари давлат низ сурат гиранд, ба илми забоншиносии муосири тоҷик манфиати бештар мерасад.

13. Агар дар факултетҳои Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода курсҳои махсуси омӯзиши «Фарҳанги дузабонаи дискурси сиёсӣ» ва «Таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ» ба роҳ монда шавад, аз аҳамият ҳолӣ нахоҳанд буд.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия

а) мақолаҳое, ки дар маҷмӯаҳои тақризишавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. Иматова М.Қ. Ташаккули дискурс дар Ғарб\ М.Қ.Иматова // Паёми донишқадаи Забонҳо.- Душанбе,2020.-№4(40).- С.60-64.ISSN 2226-9355.

[2-М]. Иматова М.Қ. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои ҷумлаи содаи дутаркибаи тоҷикӣ ва англисӣ дар дискурси сиёсӣ /М.Қ. Иматова // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ.- Душанбе, 2022.-№4(99).-С.108-112.ISSN 2219-5408.

[3-М]. Иматова М.Қ. Корбурди мухотаб дар дискурси сиёсӣ ва хусусияти тарҷумаи он аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ /М.Қ. Иматова // Паёми пажӯҳишгоҳи рушди маориф.- Душанбе, 2023.- №1(41).- С.204-207.ISSN 2617-5320.

[4-М]. Иматова М.Қ. Турсунов Ф.М. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои фразеологии дискурси сиёсӣ ва роҳҳои тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ.\ М.Қ. Иматова. Ф.М. Турсунов// Паёми Донишгоҳи забонҳо.- Душанбе,2023.-№1(49).- С.13-20.ISSN 2226-9355.

б) Мақолаҳои дар дигар нашрҳои илмӣ ба таърифи:

[5-М] Иматова М.Қ. Оид ба тарҷумаи тоҷик \М.Қ.Иматова// масъалаҳои мубрами омӯзиши забони тоҷикӣ ва забонҳои хориҷӣ (маҷмӯаи мақолаҳои устодон, докторантон ва магистрантон).-Душанбе, 2019.-С.110-116.

[6-М] Иматова М.Қ. Шинохти дискурс дар илми забоншиносӣ/ Масъалаҳои муҳими омӯзишу тадриси забонҳои хориҷӣ (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ амалӣ).- Душанбе, 2021.-С.246-250.

[7-М] Иматова М.Қ. Таърих ва пайдоиши мафҳуми дискурс/ М.Қ.Иматова// Ҷанбаҳои лингвистию муқоисавии омӯзиш ва тадриси забонҳои хориҷӣ дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот (Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ).-Душанбе, 2021.-С.165-168.

[8-М] Imatova M.K. The concept of discourse in modern linguistics\ Current issues and prospects for the development of scientific research. - France, 2022.- p200-206.

[9-М]. Иматова М.Қ.- Роҷеъ ба роҳҳои ифодаи мухотаб дар дискурси сиёсӣ ва хусусияти тарҷумаи он аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ /М.Қ. Иматова//Таҳқиқи масъалаҳои забоншиносӣ дар замони муосир (маҷмӯаи мақолаҳои устодон, докторантон ва магистрон).-Душанбе, 2023.-С.68-74.

Рӯйхати ихтисораҳо ва аломатҳои шартӣ

ДС – дискурси сиёсӣ

ВФ – воҳидҳои фразеологӣ

ВФИ – воҳиди фразеологии исмӣ

СММ – Созмони милалӣ муттаҳид

ББНА – Бунёди байналмилалӣ наҷоти Арал

СААД – Созмони аҳдномаи амнияти дастаҷамъӣ

СХШ – Созмони ҳамкории Шанхай

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ СОТИМА УЛУГЗАДЕ**

На правах рукописи

**ТДУ 809.155.0+802.0
ТКБ 81.2 Тоҷ+81.2Анғ
И-35**

ИМАТОВА МАНИЖА КУДРАТОВНА

**АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ И ГРАММАТИЧЕСКИХ
ОСОБЕННОСТЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В
ПЕРЕВОДЧЕСКОМ АСПЕКТЕ
(на примере таджикского и английского языков)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени доктора философии (PhD), по специальности 6D021300 – Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание)

Душанбе - 2023

Диссертация выполнена на кафедре английской филологии Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде

Научный руководитель: **Турсунов Фаёзджон Мелибоевич** - доктор филологических наук, профессор кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде;

Официальные оппоненты: **Мухторов Зайниддин Мухторович** – доктор филологических наук, профессор, ректор Филиала Института развития менеджмента Сингапура в городе Душанбе;

Камолова Гулрухсор Рустамовна – кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры языков Таджикского технического университета имени академика Мухаммада Осими.

Ведущая организация: **Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни**

Защита диссертации состоится 07 октября 2023 года, в 13:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-036 при Таджикском международном университете иностранных языков имени Сотима Улугзаде по адресу: 734019, Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Ф. Мухаммадиева 17/6, зал заседаний Учёного совета.

С содержанием диссертации можно ознакомиться на сайте www.ddzt.tj и в научной библиотеке Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 г.

Научный секретарь

диссертационного совета,

кандидат филологических наук

Хасанова Ш.Р.

ВВЕДЕНИЕ

Расширение политической жизни в конце XX века и начале XXI века привело к увеличению интереса специалистов в области филологии к политической тематике. Новизна и недостаточная изученность этого круга вопросов ставят новые задачи перед учеными языкознания, сопоставительного языкознания, таджикского переводоведения и т.д. В результате формируются разные подходы, процессы и методы исследования, и данная исследовательская работа также посвящена одному из важнейших и актуальных разделов таджикской компаративистики и переводоведения - анализу языковых особенностей политического дискурса в переводческом переводе на примере таджикского и английского языков.

На протяжении всей истории человечества существовали различные формы языкового общения. Анализ и рассмотрение этих форм и средств с учётом последних достижений языкознания и переводоведения имеет большое значение для описания взаимодействия языков в новое время и их дальнейшего развития.

Известно, что политические вопросы неразрывно связаны с жизнью людей, как показывают наблюдения, политический дискурс изучается различными науками, вследствие чего появилось направление, отдельное понятие в изучении природы политического дискурса, которое называется «политической лингвистикой». В самом деле, политический дискурс имеет свой особый язык и привлекает внимание лингвистов и теоретиков перевода, поскольку люди, занимающиеся политикой, используют различные языковые средства, чтобы привлечь внимание своих адресатов, которыми могут быть как граждане своей страны, так и граждане иностранных государств. С этой точки зрения изучение языковых особенностей политического дискурса имеет научное значение.

Следует отметить, что в последние годы круг тематики сопоставительного языкознания расширился, и одним из новых и важных направлений считается рассмотрение вопросов перевода языковых единиц с учетом особенностей специальных текстов, прежде всего политического дискурса. Более того, сопоставительное изучение таджикского и английского языков и изучение особенностей перевода языковых единиц в новое время приобретают особую актуальность в новых условиях, когда независимый Таджикистан устанавливает прямые связи с различными странами, особенно англоязычными странами, в различных сферах общественно-политической жизни, вследствие чего явно прослеживается необходимость языкового обеспечения данного процесса.

Особенно, политический дискурс Президента Республики Таджикистан совершенен с точки зрения языкознания и использования языка и представляет собой достоверный объект для научных исследований.

Актуальность темы исследования заключается в том, что языковые особенности политического дискурса в таджикском языке и способы их перевода на английский язык до сих пор не подвергались специальному исследованию. В настоящее время, вне всякого сомнения, наблюдается

высокая степень интенсивности языковых отношений таджикского и английского языков, однако качество перевода языковых элементов политического дискурса всё ещё остаётся вне поля зрения специалистов отрасли.

Также следует отметить, что большая часть выполненных исследовательских работ была проведена в направлении англо-таджикского перевода и сопоставления, в то время как представляются важными пути и средства популяризации и доведения до зарубежной аудитории усилий и политических инициатив высшего руководства страны, которые отражаются в политическом дискурсе с использованием лексических и грамматических единиц языка.

Таким образом, данная диссертационная работа, в которой рассматриваются лексико-грамматические особенности политического дискурса в таджикском и английском языках в переводческом аспекте, посвящена одной из актуальных проблем сопоставительного языкознания и переводоведения, и её логические результаты заполняют огромный пробел в вышеупомянутой области.

Степень изученности темы исследования. Дискурс как лингвистическое явление рассматривается в исследованиях зарубежных и отечественных учёных-лингвистов. В течение последних 60 лет в данном направлении написано много научно-исследовательских работ из числа диссертаций, книг-пособий, монографий и т.д. Из числа западных учёных можно перечислить таких европейских учёных, как – З. Харрис, Э. Бенвенист 1985 г.; Тван Дейк 1988 г.; 1989 г., Ж.Ж. Деррида 1995 г.; Ч.Р.Сёрл 1989 г.; К.Халлидей 1987 г.; З.Харрис 1963 г.; М. Пешо 1975 г., 1990 г.; Д.Малдидье 1990 г.; А.Греймас, Ж. Курте 1983 г.; С. Холл 1980 г., 2001 г.; Н. Фэйрклаф 1995 г.; Шифрин 1994 г.; Чэйф 1994 г.; Водак, 1994 г. и других, которые с 50-х годов XX века занимались исследованием вопросов, связанных с дискурсом.

Среди российских учёных можно упомянуть таких учёных, как Н.Д.Арутюнова 1990 г., В.В.Богданов, Б.М. Гаспаров, М.Л.Макаров 2003г., В.И.Карасик 2000 г., А.Г.Баранов, Е.И.Шейгал, В.Е.Чернявская, В.З.Демьянков 2005 г. О.Л.Михалёва, Ревзина 2005 г., Л.Г. Дворсова 2000 г., Степанов Ю. С. 1998 г.; Караулов Ю. Н. 1988 г.; Демьянков В. З. 2005 г.; Кудрявцева Н. Б. 2009 г.; Кубрякова Е.С. 2000 г.; Макаров М. Л. 1998 г.; Прохоров Ю. Е. 2006 г.; Карасик В. И. 2000 г.; Кибрик А. А. 2009 г.; Акинина П.С. 2019 г.; Переяшкин А.В. 2021 г. и др., которые в своих исследованиях очень наглядным и ценным образом рассматривали актуальные проблемы дискурса. В таджикском языкознании также с опорой на западные и российские основы методологии рассмотрен ряд вопросов дискурса, в отдельных из которых можно наблюдать различные аспекты и особенности текста: З.М.Мухторов, 2010 г.; А. Насриддин, 2009 г.; Ф. Шарипова, 2017 г. и др.

Как видим, исследование дискурса в западном и российском языкознании относительно прогрессивно, а в таджикском языкознании

наблюдаются отдельные работы учёных, хотя данный вопрос требует более пристального внимания специалистов.

В то же время с удовлетворением следует отметить, что в последние годы проводятся специальные исследования языковых особенностей политических текстов. Например, в 2019 году была защищена кандидатская диссертация молодого исследователя М.Н. Бабаджановой на тему «Сопоставительный анализ общественно-политических реалий в лингвокультурном и переводческом аспектах (на примере английского и таджикского языков)», которую можно считать одной из первых работ в исследовании политического дискурса.

Также необходимо упомянуть, что для преподавания предмета «Перевод политических текстов» в университетах страны разрабатываются учебники и учебные пособия для пользования студентами.

Таким образом, политический дискурс является одним из важных объектов лингвистических исследований и требует особого внимания специалистов отрасли, а настоящая диссертация внесёт весомый вклад в этом направлении.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами. Вопросы, исследуемые в данной диссертации, тесно связаны с образовательными программами высших профессиональных учебных заведений и темой исследования кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде, а также Государственной программой «Совершенствование преподавания русского и английского языков на период до 2030 года». Они также соответствуют содержанию исследовательского проекта бюджетной темы, представленного упомянутым университетом под названием «Проблемы непереводимости в условиях расширения международных отношений современного Таджикистана».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Целью диссертации является сопоставительный анализ лексических и грамматических единиц политического дискурса и исследование эффективности способов их перевода с таджикского языка на английский язык.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- анализ вопроса о формировании теории дискурса в западном языкознании;
- исследование вопроса о формировании теории дискурса в русском языкознании;
- выявление места дискурса в современном таджикском языкознании;
- определение лексических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте;
- определение грамматических особенностей политического дискурса в таджикском и английском языках;

- анализ способов перевода лексических и грамматических единиц политического дискурса и оценка качества их перевода с таджикского языка на английский язык;
- выявление особенностей использования обращений в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык;
- исследование особенностей использования вводных единиц языка в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык;
- рассмотрение вопроса об особенностях употребления личных местоимений и имён прилагательных в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык.

Объектом исследования являются лексические и грамматические единицы политического дискурса в таджикском языке.

Предметом данного исследования специфических является сопоставительный анализ лексических и грамматических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте.

Теоретическую и методологическую основу исследования составляют теоретические и методологические взгляды учёных в сопоставительном языкознании и теории перевода, посвящённые исследованию различных аспектов данной сферы.

В ходе исследования темы мы опирались на работы лингвистов в области сопоставительного языкознания (А.И. Смирницкий, В.Д. Аракин, В.Г. Гак, В.Н. Ярцева, И.Г. Кошева, В.Н. Комиссаров и др.), западных и российских учёных в области теории перевода (Питер Ньюмарк, Дуглас Робинсон, Мильдред Л.Ларсон, Ю. Найда, Г.В. Шатков, Г.В.Чернов, Л.Н.Соболев, Я.И. Рецкер, И.И. Ревзин, Г.Д. Томахин А.В. Фёдоров, Р.К. Миньяр-Белоручев, С. Влахов и С. Флорин, А.О. Иванов, А.К. Гатилова и др.), в лингвокультурологии (Е.М. Верещагин, В.Н. Касомаров, С.Г. Тер-Минасова и др.), в таджикском языке (И.Б. Мошеев, М.Б. Шахобова, М.Н. Абдуллоева, М.Т. Джабборова, П. Джамshedов, Х.Маджидов, Б. Камолиддинов, Ф.М.Турсунов и другие).

В настоящей диссертации также использованы в качестве теоретической и методологической основы научно-исследовательские работы западных, российских и таджикских учёных, связанных с языковыми особенностями текстов, таких как З. Харрис, Э. Бенвенист; Тван Дейк; Ж.Ж.Деррида и другие; Н.Д.Арутюнова, В.В.Богданов, Б.М. Гаспаров, М.Л.Макаров, В.И.Карасик ва другие; З.М. Мухторов; А. Насриддин; Ф. Шарипова и другие.

Методы исследования. Для достижения целей и задач данной диссертации был использован ряд методов лингвистического анализа и переводоведения, среди которых приоритет был отдан методу сопоставительного анализа лексико-грамматических единиц таджикского и английского языков, методу наблюдения, методу структурно-функционального и семантического анализа. В диссертации также используется метод анализа качества перевода лексических и

грамматических единиц таджикского языка на английский язык на материале политического дискурса.

Источником практических примеров исследования послужили электронные версии текстов выступлений Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона и их переводы на английский язык.

Эмпирические базы исследования. В качестве эмпирической базы настоящей диссертационной работы использовались слова, словосочетания и предложения политического дискурса таджикского языка, взятые из сайта Президента Республики Таджикистан (www.president.tj). Для наглядного доказательства теоретических взглядов автора диссертации с точки зрения сопоставления и перевода использован также английский текст политического дискурса из упомянутого сайта. Кроме того, для сравнения и анализа структуры и семантики лексических единиц автор обращается и к толковым и двуязычным словарям таджикского и английского языков.

Научная новизна исследования. В данной диссертации впервые анализируются и рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с лингвистической природой политического дискурса на таджикском языке. На основе сопоставительного анализа и исследования в данном исследовании показаны адекватные способы и средства перевода предложений политического дискурса на английский язык, уделяя внимание его лексическим и грамматическим единицам и опираясь на конкретные примеры.

Лингвистическая особенность политического дискурса с его разнообразием и насыщенным национальным колоритом является объектом исследования в таджикском языкознании впервые, в связи с чем в ходе исследования особое внимание уделялось аспектам лингвокультурологии и национальным особенностям политических текстов с точки зрения употребления языковых единиц, даёт возможность выявить общность и различие рассматриваемых языков.

Положения, выносимые на защиту:

1. Политический дискурс в таджикском и английском языках многогранен и выражается через переносные значения слов, фразеологизмов, терминов и языковых единиц.

2. При переводе устойчивых словосочетаний, терминов, слов, выражающих политические понятия, связанные с организациями, стратегиями и политическими инициативами, использовались, в основном, лексические трансформации, которые воплощались через дословные переводы, находя полные и неполные эквиваленты.

3. Перевод языковых единиц, используемых в политическом дискурсе, тесно связан с особенностями и средствами перевода всего политического текста, то есть при таком переводе учитываются назначение и функции переводимых языковых единиц в связи с со всем текстом.

4. Словарные единицы, выражающие понятия политического дискурса, не связанные с национальными, историческими и культурными особенностями таджиков, нашли свои эквиваленты в английском языке или подверглись дословному переводу.

5. Языковые единицы, связанные с внутренней политикой Республики Таджикистан - национальными стратегиями и инициативами Таджикистана, часто переводятся посредством транскрипции/транслитерации.

6. Политический дискурс тесно связан с изменениями в обществе и политических отношений, и влияет на процесс коммуникации в обществе.

7. Политический дискурс таджикского языка приобрел особый характер (идейно и синтаксически) в условиях новых всесторонних отношений между Таджикистаном и странами мира.

8. Особенность политического дискурса таджикского языка состоит в том, что этот дискурс, как и любой другой вид коммуникации, имеет важный социальный аспект и происходит на основе коммуникативных действий - действий людей в обществе.

Теоретическое значение исследования заключается в том, что его научные результаты расширяют теоретические возможности лингвистов и переводчиков в области политического дискурса и послужат научной основой в процессе изучения его языковых особенностей. Данная диссертация также заложит научно-теоретические основы для дальнейшего развития сопоставительного изучения политического дискурса в таджикском и английском языках и особенностей перевода языковых единиц в политическом дискурсе. Результаты данной исследовательской работы могут быть использованы при разработке частной теории перевода политических текстов с таджикского языка на английский и наоборот, и решении проблем эквивалентности лексических и грамматических единиц языка.

Практическая значимость исследования заключается в том, что специальные методы и средства сопоставительного исследования языковых особенностей политического дискурса могут быть использованы в процессе изучения лексики и преподавания языков в качестве полезных научно-практических материалов на примере таджикского и английского языков. Результаты и практические рекомендации диссертации будут способствовать упорядочению языка политического дискурса таджикского языка в части стиля языковых единиц и сопоставления их с англоязычными единицами, а также изучения тонкостей перевода языковых единиц политического дискурса.

Практическая значимость исследования также заключается в том, что образцы и примеры анализа языковых единиц в политическом дискурсе могут быть использованы при исследовании тех же единиц на примере других языков.

Несомненно, материал и практические рекомендации данной диссертации могут быть использованы в процессе разработки и проведения лекций по сравнительному языкознанию и переводоведению, преподавания

спецкурсов в гуманитарных вузах для бакалавров, магистрантов, докторантов (PhD) при написании диссертаций, а также при составлении специальных словарей, учебников, методических пособий и т.п.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается проделанной автором работой в части использования достоверных данных, сбора и анализа научно-исследовательских материалов, представлением рекомендаций научно-теоретических взглядов диссертанта. Результаты и рекомендации данной диссертационной работы получены на основе анализа и обзора достоверных теоретических материалов сравнительного языкознания и переводоведения. Кроме того, достоверность результатов рассматриваемого исследования обосновывается тем, что при анализе и рассмотрении вопросов, относящихся к теме диссертации, использовались надежные научные методы, непосредственно позволяющие провести логически правильный и точный анализ языковых единиц и показать пути и средства их перевода в политическом дискурсе таджикского и английского языков, результаты уникальны и послужат достоверным материалом для дальнейших исследований в области сопоставительного языкознания и теории перевода.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Настоящая диссертация под названием “Анализ лексических и грамматических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте (на материале таджикского и английского языков)” соответствует шифру специальности Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан 6D.KOA-36 – 6D021300 – Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание).

Личный вклад диссертанта заключается в том, что им впервые подвергнуты специальному исследованию лексико-грамматические особенности политического дискурса на примере таджикского и английского языков в плане сравнения и в переводческом аспекте. Обучаясь в докторантуре при Таджикском международном университете иностранных языков имени Сотима Улугзаде, автор диссертации поэтапно проводил исследование по теме диссертации, собрал ценный теоретический и практический материал и добился логических результатов, основное содержание которых опубликованы исследователем в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Апробация и внедрение результатов исследования. Диссертация выполнена на базе кафедры английской филологии Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде. Основное содержание диссертации представлено в виде выступлений и научных докладов на научно-теоретических и практических конференциях на республиканском (“Изучение дискурса в лингвистике”), международном (История и возникновение понятия дискурс) уровнях и других изданиях (“The concept of discourse in modern linguistics”; “О способах выражения обращения в политическом дискурсе и особенности

его перевода с таджикского языка на английский язык и др.”). Настоящая диссертация обсуждена и рекомендована к защите на заседании кафедры английской филологии Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде (Протокол № 9 от 20 апреля 2023 г.) и заседания Учёного совета факультета английского языка данного Университета (Протокол № 7 от 24 мая 2023 г.).

Публикации по теме диссертации. Содержание диссертации отражены в 9 научных статьях, в том числе 4 статьи в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, 3-х глав, заключения, списка литературы, приложения и 169 печатных страниц. Первая глава работы посвящена общей теории формирования и развития политического дискурса на Западе, в России и Таджикистане. Во второй главе проводится структурно-семантический анализ лексических единиц политического дискурса в таджикском языке и особенности их перевода на английский язык. В третьей главе проводится структурно-семантический анализ грамматических единиц политического дискурса в таджикском языке и особенности их перевода на английский язык. Заключение диссертации включает результаты исследования. В списке литературы отражены научные источники, словари, электронные ресурсы и источник примеров. В приложении автор в форме таблицы даёт предложения на двух языках, содержащие примеры лексических и грамматических единиц.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во **введении** обосновывается актуальность темы, её научная новизна, степень её изученности, определяются цель и задачи диссертационной работы, методологические основы, теоретическая и практическая значимость работы, объекты и источники исследования.

Первая глава диссертации **“Изучение и исследование дискурса в языкознании”** состоит из трёх разделов. Настоящая глава посвящена исследованию и изучению понятия «дискурс».

В первом разделе **«Формирование теории дискурса в западном языкознании»** анализируются и рассматриваются теоретические сведения о термине “дискурс”. По вопросам дискурса непосредственно исследователями России, Америки и других стран Европы проведены значительные исследования. Также основания для возникновения дискурса были созданы в странах Запада, хотя до сих пор четкого и точного определения понятия «дискурс» всё отсутствует.

Понятие дискурса все еще широко использовалось как термин в XIX веке. В «Словаре немецкого языка» Якоба Вильгельма Гримма («Deutsches Wörterbuch»), изданном в 1860 г., указаны следующие значения слова «дискурс»: 1) диалог, беседа; 2) речь, лекция.

Понятие дискурса и дискурсивного анализа как отдельного направления языкознания было подвергнуто анализу и исследованию со второй половины XX века.

Термин «дискурс» впервые был использован европейскими исследователями З. Харрисом и Э. Бенвенистом с 50-х годов XX века. С 1970-х годов он также укрепляет свои позиции в языкознании.

Дискурс – общение в устной или письменной форме; речь или отрывок письменной речи на серьёзную тему в специальной отрасли: дискурс о сущности жизни после смерти и т.д.²².

У Т.А. ван Дейка есть даже такое определение, трактующее дискурс как социальное явление: «Дискурс — это поток речи и языка в его постоянном движении, включающий в себя все многообразие исторических периодов, индивидуальных и социальных особенностей, как самого коммуникатора, так и коммуникативной ситуации, в которой происходит общение. Дискурс отражает как национальную, так и индивидуальную идеологию и культуру»²³.

Термин “дискурс” широко используется в работах известного немецкого философа Ю.Хабермаса. В его работах дискурс трактуется как тип речевого общения, основу которого составляет критическое рассмотрение социальных норм и ценностей жизни²⁴.

Таким образом, подводя итог вышеизложенным трактовкам понятия «дискурс», можно утверждать, что этот термин, как он понимается в современном языкознании, близок по смыслу понятию «текст», но обладает динамической чертой и с точки зрения языка это расширяющееся языковое общение, а текст, наоборот, является более статичным объектом и понимается как результат языковой деятельности. Некоторые исследователи рассматривают дискурс как совокупность двух элементов, т.е. динамического процесса, в основе которого лежит языковая деятельность, соответствующая социальному контексту, и ее результат - текст. Такое понимание понятия «дискурс» считается целесообразным.

Так, понятие “дискурс” появилось как термин в XIX веке и в последующие годы оставалось в поле зрения учёных отрасли. В частности, западными учёными высказан ряд разнообразных мнений.

Второй раздел **“Становление дискурса в русском языкознании”** посвящён анализу факторов формирования дискурса в русском языкознании. Дискурс – одно из самых популярных понятий в современном русском языкознании. В последнее десятилетие дискурсивный анализ все чаще считается одним из популярных методов исследования социальных и гуманитарных наук. Факторы формирования дискурса и его развития в русском языкознании также привели к возникновению разногласий по поводу сущности дискурса среди исследователей. Определение дискурса вызвало множество проблем у исследователей. Что такое дискурс? Можно

²² Готлибовские чтения: материалы международной научно-практической конференции: Иркутск, 2017-401с.- С.78-79.

²³ Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. – Л.: Сэйдж пабликэйшнс, 1998. – 384 с. – С.17

²⁴ <http://www.krugosvet.ru>.

сказать, что, по мнению Н. Д. Арутюновой, «дискурс — это речь, охватывающая жизнь».

По мнению М.Н. Красиной, «Дискурс в языкознании текста считается самым многозначным термином, например 1) связанный между собой текст; 2) устная форма текста; 3) разговор; 4) речь, представленная в письменной и устной форме»²⁵.

В то же время, другие лингвисты, такие как В. В. Петров и Ю. Н. Караулов, интерпретацию дискурса, основанную на мнении Т.А. ван Дейка, представляют следующим образом: «дискурс представляет собой сложное отношение и взаимосвязанность, которые, кроме текста, включают в себя также экстралингвистические факторы и в этом контексте также учитываются сведения об окружающем мире, мысли, отношений и цели адресата, необходимые для понимания текста»²⁶.

Так, можно сказать, что дискурс в русском языкознании также понимается как текст. Термин широко используется в целях систематизации принципов анализа текста.

Третий раздел называется **“Роль и место понятия дискурс в таджикском языкознании”**. Таджикский язык считается одним из древнейших языков мира, а развитие различных его разделов имеет древнюю историю, поскольку, как видно из истории человечества, он служил официальным языком в очень широком географическом ареале на протяжении сотен лет, а дела в области государственного управления, делопроизводства, установлении и поддержании межрегиональных, межгосударственных и межимперских отношений осуществлялись именно на таджикско-персидском языке. Такой статус таджикского языка на протяжении древней и многовековой истории, наряду с другими областями, привел к формированию способов и средств и языковых единиц одной из важнейших и близких к жизни людей и общества сфер - политической области. Отсюда, специфические термины и компоненты его политического дискурса сформировались из исторических периодов развития этого языка и теперь служат для выражения понятий и различных смысловых оттенков политической сферы, например: «наши предки проявляли верность и прилагали большие усилия для развития и повышения авторитета своего языка с тем, чтобы поднять свой язык до уровня официального государственного языка» и «Саффориды (873-899 гг.) и Саманиды (899-999 гг.) использовали язык как политическое оружие против арабов во имя независимости...»²⁷ [Эмомалӣ Раҳмон, 2013, с.14]

Понятие дискурса неразрывно связано с понятием текста, и в отдельных случаях эти два понятия считаются разными формами друг друга по задаче и цели использования. С этой точки зрения мы хотели бы

²⁵ Красина М.Н. Дискурс, Дискурс-Анализ и Методы их Применения в Междисциплинарных Проектах\\Вестник ТвГУ. 2018. №2. С. 150-165. – С.160

²⁶ Красина М.Н. Дискурс, Дискурс-Анализ и Методы их Применения в Междисциплинарных Проектах\\Вестник ТвГУ. 2018. №2. С. 150-165. – С.159

²⁷ Эмомалӣ Раҳмон. Забони миллат – ҳастии миллат. – Душанбе, “Эр-граф”, 2016. – 516 сах. - С.14.

представить определенную информацию о тексте, и, на основе этого, исследовать сопутствующие вопросы дискурса. Проблема исследования текста в современном таджикском языкознании привлекает внимание специалистов различных областей. В самом деле, текст, как законченная и сложная по содержанию единица языка охватывает множество проблем, требующих обширного и глубокого исследования. Несомненно, можно сказать, что текст совершеннее других единиц языка (словосочетания, предложения, синтаксического параграфа, абзаца) и лучше и больше раскрывает характер языка, и другие скрытые и таинственные его черты²⁸.

Текст является крупнейшей единицей языка и представляет собой целое произведение, состоящее из разных простых и сложных предложений. Внутри текста предложения связаны друг с другом несколькими грамматическими средствами и образуют цельный текст. Например: *“Вазорати маориф ва илм, ҳамчунин, вазифадор карда мешавад, ки дар тамоми зинаҳои таҳсилот, аз муассисаҳои томактабӣ сар карда, то гимназияву литсейҳо ва зинаҳои дигари таҳсилот ба таври ҳатмӣ омӯхтани забонҳои хоирҷӣ, махсусан, забонҳои русиву англисӣ ва технологияҳои иттилоотиро ташиқ карда, назорати қатъии сифати таълимро дар ин самт ба роҳ монад”* (Послание Президента РТ Маджлиси Оли, 26.01.2021 г.).

З.М. Мухторов в своей монографии под названием “Структура и семантика текста” проводит детальное исследование теории текста, его лингвистических особенностей, основных принципов формирования текста, категорий текста и т.д. Лингвистическая особенность текста занимает особое место в исследованиях этого ученого, и, по его мнению, до определенного периода «в таджикском языкознании фундаментальные работы, связанные со всесторонним и концептуальным анализом текста, не были проведены, наблюдаются лишь отдельные работы, включающие в себя отдельные особенности текста с точки зрения таксономического описания текста».²⁹ Другая книга З.М.Мухторова непосредственно посвящена лингвистическому анализу текста, в которой автор, наряду с теоретическим материалом, показывает подробные примеры анализа языка текста³⁰.

Другие таджикские учёные также рассматривают вопросы, связанные с текстом, и исследуют его различные стороны. Например, в исследованиях академика Н. Маъсуми речь идёт об особенностях языка художественного текста и его синтаксического строя³¹; в работах Д.Т.Таджиева наблюдаются интересные взгляды о проблемах текста в современном языкознании, связанные с последовательным развитием одного из направлений

²⁸ Мухторов З. Матн, банди синтаксисӣ ва дискурс//Пайёми Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2010. - №7(63). - с. 11.

²⁹ Мухторов З. Структура и семантика текста. – Душанбе, 2013. – 242 с. – С.63.

³⁰ Мухторов З.М. Лингвистический анализ текста: учебное пособие/З.М.Мухторов – Душанбе: РТСУ, 2015. – 140 с.

³¹ Маъсумӣ Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик. Чопи дуввум. – Душанбе, 2011. – С.301.

языкознания для специального рассмотрения особенностей текста³²; вопросы взаимосвязанности, структурного оформления, логической последовательности и смыслового единства текста наблюдаются в исследованиях З.К.Зикрияева³³; диссертационное исследование М.Р. Набиджановой является попыткой для обоснования общих случаев лингвистического анализа текста³⁴ и т.д.

В таджикском языкознании также можно наблюдать исследовательские работы, посвященные характеристике текстов в специальных областях. Именно с этой точки зрения термин текст может быть синонимом понятия дискурс. Например, в своей диссертации С. Каримова исследует структурно-лингвистические особенности текстов СМИ³⁵. Другое диссертационное исследование М.А. Атамуллаевой посвящено языку и стилю научных текстов современного таджикского литературного языка³⁶.

В таджикском языкознании наблюдаются исследования З.М. Мухторова, связанные с основами понятия дискурса. Он отмечает, что «понятие дискурса в таджикском языкознании является относительно новым понятием, хотя в мировом языкознании оно используется со второй половины прошлого века»³⁷.

Таким образом, понятие дискурса больше подвергалось исследованиям в 70-х годах прошлого века, в результате чего в рамках лингвистических дисциплин появились различные подходы к определению понятия “дискурс”.

Четвёртый раздел первой главы под названием «**О некоторых лингвистических особенностях политического дискурса**» посвящён анализу ряда языковых особенностей политического дискурса в целом. В нём сперва автор представляет определение сущности дискурса, в том числе политического дискурса, сформулированное им основе изученного теоретического материала, например: дискурс – это совокупность текстов в устной или письменной речи на конкретную тему или сферу, представляющая собой способ выражения действительности, определенный стиль и отличающийся от других наборов текстов особенностью использования языковых единиц. Он подчёркивает, что один дискурс от другого дискурса, например политический дискурс от научного³⁸, научный

³² Таджиев Д.Т. Проблемы изучения сложноподчинённого предложения//Вопросы языкознания, 1977. №5. – С.43.

³³ Зикриёев Ф.Қ. Рочеш ба вохидҳои суперсинтаксисии забон//Актуальные проблемы общего языкознания и методика преподавания языка (Материалы республиканской конференции). – Душанбе, 2003. – С.116-119; Зикриёев Ф.Қ. Оид ба тарзи лағавӣ-морфологии матн (дар асоси маводи асарҳои бадеии С.Айнӣ)//Устод Айнӣ ва асолати забон. – Душанбе, 2006. – С.5-12

³⁴ Набиджанова М.Р.Сложное синтаксическое целое в таджикском языке. Диссерт.канд.филол.наук. – Душанбе, 2004. – 123 с.

³⁵ Каримова С. Структурные и языковые особенности текстов СМИ. Дисс.на соиск.учен.степен.канд.филол.наук. – Худжанд, 2005. – 167 с.

³⁶ Атамуллаева М.А. Язык и стиль научных текстов в таджикском литературном языке. Автореф.канд.канд.филол.наук. – Душанбе, - 2008. – 22 с.

³⁷ Мухторов З. Матн, банди синтаксисӣ ва дискурс//Пайёми Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. - Душанбе, 2010. - №7(63). - с. 11.

³⁸ <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-nauchnom-diskurse-i-ego-osobennostyah>

дискурс³⁹ от технического⁴⁰ и т.д. отличается именно благодаря особым использованием лексических и грамматических средств. Язык политического дискурса всегда находится в живом, развивающемся и обогащающемся состоянии, и внимание специалистов к нему увеличивается и меняется в зависимости от периода его развития.

Языку политического дискурса присуще использование большого количества политических терминов и реалий, интернациональных политических слов (*конституция, парламент, демократия и др.*), политических устойчивых выражений или идиом (*political machinery* (политическая машина), *election fever* (предвыборная лихорадка), *hot air* (пустые слова), *political football* (политический хаос) или *сиёсамти дарҳои кушод* (политика открытых дверей), *чизеро ниёда намудан* (осуществить что-л.), *саҳифаи нав оғоз кардан* (начать новую страницу) и др., метафоры (*рӯзҳои сангин* (тяжелые дни), *лонаи терроризм* (террористическое гнездо), *таҷрибаи талх* (горький опыт) и др., а также грамматических единиц, структура предложения, изменение порядка слов и т.д.

Политический дискурс представляет собой многогранное явление и проникает в различные сферы общественной жизни. Главной задачей политического дискурса является воздействие на адресата и слушателя, которое в зависимости от ситуации речи и задач автора речи может быть достигнуто при умелом использовании лексических и грамматических средств языка.

Во второй главе под названием **“Лексические особенности политического дискурса и их перевод с таджикского языка на английский язык** рассматриваются лексические особенности политического дискурса. В частности, отмечается, что перевод языковых средств политического дискурса тесно связан с лексическими и грамматическими проблемами этого процесса. Известно, что данная группа единиц характерна для человеческой речи. Как отмечает В.Н. Комиссаров, «особое место в речи занимают сочетания языковых единиц, которые говорящий составляет для того, чтобы выразить свое мнение, будь то сочетание отдельных слов или более крупных компонентов речи»⁴¹. То есть, речь является сложным индивидуальным и социальным образованием, в котором язык имеет важное значение “и как средство, и как продукт речи”⁴².

Первый раздел второй главы под названием **“О лексических проблемах перевода”** посвящён анализу лексических трансформаций в процессе перевода. Как известно, перевод является сложным процессом, пути решения его вопросов даже в схожих ситуациях зависят от многих

³⁹ https://www.gramota.net/articles/issn_1993-5552_2008_8-1_22.pdf

⁴⁰ <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/12981/2/2019amosovamv.pdf>

⁴¹ Комиссаров, В. Н. Лингвистика перевода: предисл. М.Я. Цвиллинга / В. Н. Комиссаров. - 3-е изд. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. - 176 с. – С.14

⁴² Бархурдарова, Е.Л. Учебное пособие по переводу/ Е.Л. Бархурдарова, Н.С. Коржевская. - М.: Моск.ун-та, 1969. – С.10

факторов. Для перевода той или иной единицы языка в переводоведении существует несколько способов и средств передачи.

Относительно лексических проблем перевода можно отметить, что помимо своих типичных характеристик, таких как самостоятельное значение, односложность или многозначность, неполное согласование со словом языка перевода и т.д., имеются и другие признаки, отличные от слова другого языка, которые, в силу национально-культурных особенностей, могут быть специфичными для одного языка и создавать трудности при переводе на другой язык. В переводоведении к проблеме перевода слов относят лексические трансформации, такие как дословный перевод, транскрипцию и транслитерацию, нахождение эквивалентов и т. д.

Следует отметить, что выбор приёмов и средств перевода в конкретном случае зависит от ряда языковых и внеязыковых факторов, среди которых многозначность или односложность слова, его связь с национально-культурными особенностями носителей языка и т.д., с учётом которых, а также в зависимости от ситуации речи, переводчик принимает решение о применении конкретного способа.

Так, лексические трансформации очень продуктивны в процессе перевода и они также способствуют переводу политических текстов.

Второй раздел второй главы называется “**Структурно-семантический анализ фразеологических единиц таджикского политического дискурса и качество их перевода на английский язык**” и посвящён анализу структурных и семантических особенностей фразеологических единиц, присущих политическому дискурсу, а также их переводов с таджикского языка на английский язык. В самом деле, знание фразеологических единиц свидетельствует о языковом богатстве создателя текста.

Среди примеров наблюдаются образцы, ключевые слова которых состоят из глаголов и существительных. С этой точки зрения примеры сгруппированы нами как глагольные ФЕ и ФЕ с существительными.

Приведём примеры: “*Дар робита ба ин қабл аз ҳама зарур аст, ки аз истифодаи “меъёрҳои дугона” дар мавқеъгирӣ нисбат ба созмону гурӯҳҳои террористӣ ва ифротгаро даст кашида шавад*” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*It is first and foremost important to refrain from the application of ‘double-standard policies’ with regard to positions towards terrorist and extremist groups and organizations*” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

В этом примере наше внимание привлекает единица (*аз истифодаи “меъёрҳои дугона”*) **даст кашидан** – отказаться (от применения двойных стандартов), ключевым словом которой является глагол, обозначающий действие. Словосочетание имеет значение воздерживаться от чего-либо. В английском тексте она переведена в форме глагольного сочетания **refrain from**, что тоже переводится на таджикский язык как *аз коре ва ё чизе худдорӣ намудан, бетараф мондан ва иштирок накардан* (воздерживаться от чего-либо), вследствие чего единицы в обоих языках совпадают по значению.

Другой пример: “*Дар натиҷаи тағйирёбии иқлим ва гармиавии бесобиқаи ҳаво аз 13 ҳазор пиряхи дар қӯҳсорӣ Тоҷикистон мавҷуда то имрӯз*

беш аз 1 ҳазори он нурра аз байн рафтааст” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “As a result of climate change and unprecedented warming, more than 1,000 of the 13,000 glaciers in Tajikistan's mountains have completely melted” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

В данном примере использован глагольный фразеологизм *аз байн рафтан* (устраняться). Его лексическое значение - *нест шудан (исчезнуть), гум шудан (пропадать), барҳам хӯрдан (ликвидироваться)*. В данном контексте он использован в значении *об шудан* (таять). На английский язык данная единица переведена как *melting*, обратным переводом которого и является значение *об шудан (таять)*. Анализ данного примера показывает, что сочетание, использованное в таджикском тексте, имеет переносное значение и переведено на английский язык на смысловой основе. Выбор английского слова считается правильным и удачным с точки зрения контекстуального значения таджикской единицы. Из анализа примеров становится очевидным, что фразеологические аналоги – это единицы, совпадающие по значению и отличающиеся по форме, т.е. по лексическому составу.

Другой пример ФЕ с компонентом-существительным: “Ба Шумо сӯхатмандии комилу *комёбиҳои рӯзафзун* ва ба мардуми бародари Покистон сулҳу субот ва *рифоҳу шукуфои орзумандам*” (<http://www.president.tj>, 12.04.2022). – “I wish you good health and *great success, and peace, stability, well-being and prosperity to the fraternal people of Pakistan*” (<http://www.president.tj/en>, 12.04.2022).

Как видим, ключевым словом данного сочетания является имя существительное *комёбӣ* – успех, которое вместе со словом *рӯзафзун* – *увеличивающийся день за днём* образует ФЕ с компонентом - существительным. Данное словосочетание переведено на английский язык как *great success*, что при обратном переводе даёт значение “комёбиҳои беназир” (уникальные успехи), “дастовардҳои бузург” (большие достижения).

Другой пример:

“Бо дарназардошти ин ҳолат, роҳандозии муколамаи фарогир бо иштироки намоёндагони ҳама қишрҳои ҷомеаи Афғонистон аз шартҳои асосии барқарории *сулҳу суботи* пойдор дар он кишвар доништа мшавад” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “In view of this, the establishment of a comprehensive dialogue with the participation of all segments of Afghan society is one of the main preconditions for the establishment of lasting *peace and stability in that country*” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

В тексте оригинала использована ФЕ *сулҳу субот* (мир и стабильность), которая тоже образована по модели существительное+существительное (N+N). Переводчик переводит данную единицу на английский язык как *peace and stability*, которая тоже образована по той же модели, что и таджикский вариант.

Таким образом, в процессе анализа и рассмотрения примеров было установлено, что ФЕ считаются большим и ценным ресурсом любого языка и

очень употребительны в политическом дискурсе. Характерной чертой фразеологии политического дискурса является то, что в устойчивой форме они обычно служат целям данной сферы.

Относительно перевода рассматриваемых единиц на английский язык можно сделать вывод, что в силу общности и распространенности политического дискурса единицы рассматриваемых языков нашли свои эквиваленты, которые попадают в специальную речь и употребляются самостоятельно в обоих языках.

Следует отметить, что таджикский язык имеет собственные языковые средства с точки зрения стиля и политического дискурса и, наряду с крупными мировыми языками, способен с мельчайшими нюансами выражать различные аспекты политических понятий.

В третьем разделе второй главы под названием “**Особенности использования терминов в политическом дискурсе и их перевод на английский язык**” автором делается попытка рассматривать взгляды ученых в целях уяснения понятия термин, а также проанализировать термины, которые широко используются в политическом дискурсе. Терминология представляет собой один из специфических пластов словарного состава, который состоит из общеупотребительных лексических единиц, отличающихся особой структурной организацией компонентов, тесной взаимосвязью между частями, характером образования и организацией семантики, связью между терминами и их связями с другими категориями слов, деятельностью, связью с объектом номинации.

Итак, анализируем собранные примеры по способам и средствам их перевода с таджикского языка на английский язык. Рассмотрим примеры в двух группах по способу передачи: полный эквивалент и дословный перевод.

1. Полные эквиваленты:

“Мардуми Тоҷикистон Рӯзи истиқлолияти давлатии кишварро чун нишонаи ҷадршиносиву арҷгузорӣ ба ин санаи тақдирсози миллӣ ҳар сол ҳамчун ҷашни бузурги умумимиллӣ дар фазои бошукӯҳи идона таҷлил менамоянд ва шукрона мекунанд, ки давлати соҳибистиқлолу Ватани соҳибихтиёр доранд” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – *“The people in Tajikistan annually celebrate this joyful occasion of the **state independence** in a festive atmosphere as a sign of reverence to that landmark date, and glorify and value their own independent and sovereign homeland”* (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

В приведённом выше примере использован термин **истиқлолияти давлатӣ** (государственная независимость), который присущ политическому дискурсу. В переводе он выглядит так: **state independence**. Данный вариант тоже популярен в английском политическом дискурсе. Из анализа явствует, что рассматриваемый термин имеет свой полный эквивалент в английском языке.

Другой пример: *“Ғояи истиқлолият ҳамчун яке аз рухҳои бунёдии озодии инсон дар тамоми давраи замонаҳои ҷаҳон таркибии андеша ва ҳувиюми миллии мо будааст”* (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – *“The idea of*

independence as one of the pillars of human freedom has at all times been an integral part of our thinking and the national identity” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Как видно, в данном примере использован термин **хувияти миллӣ** (**национальная идентичность**). Английский перевод выглядит так **national identity** и является полным эквивалентом таджикского варианта. Следует отметить, что таджикский термин **хувияти миллӣ** можно выразить также в английском языке через вариант **national self-consciousness**.

2. Дословный перевод: “*Имрӯз Тоҷикистон дар шоҳроҳи рушди устувор ва таҳкими пояҳои истиқлолияти давлатӣ ва аркони давлатдорӣ миллӣ қарор дорад*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*Tajikistan today is moving towards sustainable development and strengthening the foundations of the national independence and cementing the pillars of statehood*” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

В данном примере тоже встречаем термин политического дискурса **таҳкими пояҳои истиқлолияти давлатӣ** (укрепление основ государственной независимости). В переводе находим английский вариант **strengthening the foundations of the national independence**. Перевод в целом напоминает дословный способ, хотя некоторые его компоненты имеют свои эквиваленты.

Из сказанного становится очевидным, что нет одного универсального способа перевода терминов политического дискурса.

Таким образом, анализ практического материала показывает, что при переводе той или иной единицы языка формируется особый стиль переводчика, который имеет свои особенности, поскольку переводимый текст является результатом творческой работы, его текст тоже является самостоятельным продуктом. В связи с этой особенностью процесса перевода некоторые языковые единицы не переводятся, и, наоборот, к переводимому тексту добавляются какие-то новые элементы, не наблюдаемые в исходном тексте.

Четвёртый раздел второй главы под названием “**Особенности использования слов, обозначающих политические понятия, связанные с организациями, стратегиями и политическими инициативами в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык**” посвящён анализу названий организаций, стратегий и политических инициатив. С начала Государственной независимости Таджикистан является членом ряда авторитетных международных организаций, такие как Организация объединённых наций (ООН), Международный фонд спасения Арала (МФСА), Организация договора о коллективной безопасности (ОДКБ), Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) и др.

Приведём ряд примеров:

“*Мо дар ин росто, бо дарназардошти таҷрибаи андӯхтаамон дар роҳи мубориза бо терроризм ва манбаъҳои маблағгузори он, пешниҳод намудем, ки дар ҳамкорӣ бо шарикони худ дар доираи Созмони*

ҳамкории Шанхай Маркази зидди муҳаддиротии он дар шаҳри Душанбе таъсис ёбад” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*In this regard, taking into the experience we gained in countering terrorism and its financing sources, we proposed to establish **Shanghai Cooperation Organization’s Antidrug Centre in Dushanbe in cooperation with our partners**” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).*

В данном примере использовано название одной из авторитетных организаций **Созмони ҳамкории Шанхай** (Шанхайская организация сотрудничества). Республика Таджикистан является одним из соучредителей и членом ШОС. Название переведено на английский язык дословным переводом.

Другой пример с названием стратегии как политического документа:

“*Мо ҳанӯз соли 2013 **Стратегияи миллии мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддирро барои давраи то соли 2020 таҳия ва қабул кардем**”* (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*We developed and adopted our **National Strategy to Combat Illicit Drug Trafficking (to 2019) as early as in 2013**”* (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

В рассматриваемом предложении использовано название **Стратегияи миллии мубориза бо гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир** (Стратегия борьбы с незаконным оборотом наркотиков). Переводчик передал данное название на английский язык дословным переводом - ***National Strategy to Combat Illicit Drug Trafficking***.

Другой пример:

“*Дар ин робита, ман ҳамчун узви гурӯҳи муассисони **Эътилофи ҷаҳонии обу иқлим дар ҷаласаи нахустини сатҳи баланди он пешниҳод намудам, ки соли 2025 ҳамчун **Соли байналмилалии ҳифзи пиряхҳо** эълон карда шавад**”* (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “*In this regard, as a member of the founding group of the **World Water and Climate Coalition, I proposed at its first high-level meeting to declare the years of 2025 as the **International Year for Preservation of Glaciers****”* (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

В данном примере мы наблюдаем использование названия политической инициативы **Соли байналмилалии ҳифзи пиряхҳо** (**Международный год ледников**). Это является одной из политических инициатив, предложенных Республикой Таджикистан, направленная на решение одной из глобальных проблем. Переводчик даёт следующий вариант английского языка ***International Year for Preservation of Glaciers***. Анализ показывает, что перевод осуществлён дословным способом.

Таким образом, слова, обозначающие названия организаций и стратегии, устойчивы по форме и обычно имеют свои аналоги в большинстве языков мира, и переводчик с небольшой осведомлённостью может легко решить вопросы, связанные с переводом данной группы единиц исходного языка. Однако названия стратегий и некоторых политических документов и инициатив могут быть характерны для национального политического

дискурса и в большинстве случаев, как показал анализ, подлежат дословному переводу.

Пятый раздел второй главы под названием “**Особенности использования устойчивых словосочетаний в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык**” посвящён анализу устойчивых словосочетаний политического дискурса на базе собранных нами примеров по структуре и принадлежности их ключевых слов к частям речи. В нём также показаны способы перевода устойчивых словосочетаний с таджикского языка на английский язык, например:

“*Дар ҳоли ҳозир амалҳои терроризми байналмилалӣ ва ифрогароӣ пояҳои амнияти байналмилалиро заиф гардонид, сабабгори ноустувориҳои вазъ дар минтақаҳои мухталифи ҷаҳон ва таҳдидҳо ба шаҳрвандони оддӣ мегарданд*” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*Currently, international terrorist and extremist attacks have been weakening international security pillars, posing instability in various regions of the globe, and threatening ordinary civilians*” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Известно, что словосочетание в одной форме регулярно используется для выражения одной мысли, слова в нём полностью теряют свою самостоятельность, сочетаясь друг с другом, только в данном сочетании выражает одно понятие.

В таджикском тексте использовано устойчивое словосочетание **терроризми байналмилалӣ** (международный терроризм). Вне всякого сомнения, можно отметить, что данное словосочетание используется большинством языков мира. Из английского перевода можно понять, что для выражения значения данного устойчивого словосочетания переводчиком подобран имеющийся в этом языке эквивалент **international terrorist**.

В общем, одними из продуктивных способов перевода устойчивых словосочетаний политического дискурса является подбор эквивалентов и дословный перевод, о чём свидетельствуют проанализированные нами переводы данной категории лексики.

В шестом разделе второй главы “**Особенности использования слов, обозначающих переносное значение в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык**” рассмотрены языковые единицы, выражающие значение в метафорической форме. В связи с этим, необходимо подчеркнуть, что языку политического дискурса также присущи слова и словосочетания. В этом разделе примеры рассмотрены и проанализированы по структуре и качеству перевода:

“*Дар солҳои аввали соҳибистиқлолӣ кишвари мо бо ҳодисаҳои фҷоабори ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ рӯ ба рӯ гардида, рӯзҳои сангинро паси сар қард*” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “*In the initial years of our independence, our country was plunged into the tragic events of the imposed civil war, and went through difficult days*” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

В данном политическом тексте в переносном значении использовано словосочетание **рӯзҳои сангин** (досл.: каменные дни, т.е.

тяжёлые дни). В таджикском языке *рӯзҳои сангин* имеет значение *рӯзҳои вазнин, сахт, бад, мушкил, пуразоб, пуразият ва пурмашакқатро* (тяжёлые, твёрдые, плохие, мучительные и трудные дни). Как видно, данное словосочетание в таджикском и английском языках состоит из двух корней, английский вариант представлен в форме *difficult days*. Хотя они соответствуют друг другу по структуре и словарному составу, английский вариант использован в прямом значении.

Так, выражения значения в метафорической форме присуще политическому дискурсу и требуют от переводчика особые знания.

Третья глава настоящей диссертации под названием “Грамматические особенности политического дискурса и качество их переводов на английский язык” посвящена анализу грамматических особенностей политического дискурса и способов их перевода с таджикского языка на английский язык.

Первый раздел третьей главы под названием “Особенности использования обращений в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык” посвящён анализу обращений. Широкое использование обращений в выражении отношений, в том числе уважения, исходит из самой природы и функции данной грамматической единицы.

Обращение делится на три группы: а) прямое б) косвенное в) относящееся к говорящему.

Анализируемые нами ниже обращения относятся к прямым обращениям. Прямое обращение является самым продуктивным видом обращений, поскольку в данном случае происходит беседа между участниками в очном формате. Рассмотрим примеры:

“*Барои боз ҳам равшантар гардидани ҳадафи боби мазкур ба мисоли дигар рӯ меоварем: Ҳозирини гиромӣ, Мо аз ҳолат ва раванди ҳамкориҳо миёни Тоҷикистон ва Эрон дар чаҳорҷӯби созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ изҳори қаноатмандӣ кардем*” (<http://www.president.tj>, 18.09.2021). – “*Distinguished participants, We expressed satisfaction over the state and process of cooperation between Tajikistan and Iran in the framework of international and regional organizations*” (<http://www.president.tj/en>, 18.09.2021).

Как было упомянуто, обращение является одним из способов выражения уважения. В данном предложении использовано уважительное выражение *Ҳозирини гиромӣ* (уважаемые присутствующие), состоящее из двух корней. В английском тексте оно тоже состоит из двух корней и переведено дословным способом - *Distinguished-гиромӣ (уважаемый); participants-ҳозирин, иштирокдорон (присутствующие, участники)*. Уважение является категорией, направленной только на человека. Отсюда, все способы его выражения относятся к лицу.

Обращение занимает важное место в предложении как обычная единица синтаксиса. Независимо от того, в составе какого предложения оно употреблено, какие имеет особенности и интонацию, выражает ли оно

команду или обращение, вопрос или известие, все предложение и его интонация зависят от обращения. При этом неважно, к какой лексической категории относится объект уважения, ведь все слова и словосочетания выполняют одну и ту же грамматическую функцию.

Так, рассмотрим примеры, где обращение употреблено во множественном числе:

“Ҳамватанони азиз! Ҳозирини гиromӣ! Гузашти вақт беш аз пеш собит менамояд, ки ҳастии ҳар давлату ҷомеа, рушди озодона ва сарбаландии ҳар як фарди он маҳз ба истиқлолияти озодӣ ҳамчун кафолати асосии бақои миллатҳо вобастагии мустақим дорад” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – *“Dear compatriots! Distinguished audience! The passage of time undeniably proves that the existence of any state, society and the free development and pride of every member are inseparably linked with independence and freedom as a basic guarantee of eternity of nations»* (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

В данном предложении наблюдаем выражение уважения *Ҳамватанони азиз! Ҳозирини гиromӣ!* (Дорогие соотечественники! Уважаемые присутствующие!). Такой способ выражения обычно применяется при выступлениях на торжественных собраниях. Обращения в обоих языках – таджикском и английском - состоят из двух слов. Перевод на английский язык осуществлён дословно.

Так, в ходе анализа и рассмотрения примеров было установлено, что выражение мысли происходит в разных формах. В культуре таджиков особое место занимает речевой этикет и уважение при общении, особенно официальном, что в таджикском языке считается одним из способов его выражения адресату и характерно для языка политического дискурса. Образцовые речи Основоположника мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона свидетельствуют о том, что таджикский язык является одним из самых древних, богатых и уникальных языков. Это уникальное богатство истории является основным источником обучения и улучшения нравов и уважения и, в целом, знаний.

Кроме того, помимо уважения еще одной задачей обращения как языковой единицы является привлечение внимания слушателей и читателей. Обращение выражается в таджикском языке по-разному и переводится на английский язык с сохранением семантических, стилистических и структурных особенностей, о которых мы говорили.

Второй раздел третьей главы под названием **“Особенности использования вводных единиц языка в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык”** посвящён анализу примеров по следующей классификации: 1) вводные слова; 2) вводные словосочетания; 3) вводные предложения.

Примеры:

1. *“Мутаассифона, созмонҳои ҳомии ҳуқуқи башар нисбат ба поймол гардидани ҳуқуқи дигар қавму миллатҳои сокини Афғонистон ва*

озодиҳои шаҳрвандони он кишвар, бахусус занону кӯдакон хомӯширо ихтиёр кардаанд ва дар ин маврид сухане ҳам баён намекунанд” (<http://www.president.tj>, 24.09.2021). – “*Unfortunately, human rights organizations have remained silent on the violation of the rights of other ethnic groups residing in Afghanistan and the freedoms of its citizens, especially women and children, and have not commented on the matter*” (<http://www.president.tj/en>, 24.09.2021).

В данном примере использовано вводное слово **Мутаассифона** (к сожалению), состоящее по структуре из одного корня. При сравнении с переводом на английский язык между словами противоречий с точки зрения значения не наблюдается - **Unfortunately**, ибо эти два слова являются полными эквивалентами.

2. “**Ба назари мо, зарурати таъсисёбии гурӯҳи хоссаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳои “Масири шимолӣ” бо дастгирии Созмони Милали Муттаҳид ва ҷалби кориносони марбута ҷиҳати гузаронидани тадқиқоти гардиши гайриқонунии маводи мухаддир дар ин масир ба миён омадааст**” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*In our opinion, the need for establishment of a special task force of the law enforcement agencies of “Northern Route” countries with the support of the UN and involvement of relevant experts to study the illicit drug trafficking in this route arose*” (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

Отмеченное вводное словосочетание выражает источник мысли и происхождение ссылки. Данное словосочетание также употребляется для заключения, вспоминания, повторного не упоминания и т.д. На английский оно переведено как **In our opinion**, что соответствует по структуре и содержанию таджикскому варианту и их можно считать полными эквивалентами. В английском языке также существует его синоним - **In our view**.

3. “**Чунонки маълум аст, имрӯзҳо барои маблағгузориҳои терроризм манбаъҳои гуногун, аз ҷумла гардиши гайриқонунии маводи мухаддир, хариду фурӯши инсон ва қочоқи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, истифода бурда мешаванд**” (<http://www.president.tj>, 17.05.2019). – “*It is obvious that these days different sources, including illicit drug trafficking, trafficking in person and smuggling of historical and cultural heritage are used for financing of terrorism*» (<http://www.president.tj/en>, 17.05.2019).

В данном примере использовано вводное предложение **Чунонки маълум аст** (как известно). Оно переведено на английский язык как **It is obvious**, что можно считать эквивалентом таджикскому варианту, поскольку его полная форма в английском языке выглядит так - **it is obviously true** и соответствует таджикскому предложению и по форме и по содержанию.

В данном разделе мы проанализировали 5 вводных слов, 15 вводных словосочетаний и 6 вводных предложений. Слова при переводе на английский язык нашли свои полные эквиваленты. 10 словосочетаний переведены неполными эквивалентами, 2 словосочетания – дословным переводом и 3 словосочетания – неполными эквивалентами. 3 вводных

предложения переведены полными эквивалентами и 3 остальные вводные предложения – дословным переводом. 85% вводных единиц, использованных в таджикском тексте, нашли свои английские эквиваленты.

Третий раздел третьей главы под названием “Особенности использования личных местоимений и имён прилагательных в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык” посвящён анализу личных местоимений и прилагательных. Данные части речи продуктивны в политическом дискурсе и используются для конкретных целей.

В современном языкознании внимание исследователей сосредоточено на его антропологическом аспекте, особенно на аспекте уважения и манеры речи. Исследования, связанные с этой темой, могут включать в сравнение один, два или даже несколько языков, что дополняет межкультурное сравнительное исследование.

Пример: “*Пайдост, ки яке аз воситаҳои ифодаи эҳтиром дар нутқи ин ҷонишинҳои шахси ва баъзе намудҳои дигар маҳсуб меёбанд. Чунончи: Мо бояд ҳамеша дар хотир дошта бошем, ки ҳамаи камиву котиҳо ва мушкилоти зиндагӣ дар муқоиса бо неъматҳои истиқлолу озодӣ ҳеҷанд*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*We must always remember that all the shortcomings and difficulties of life are nothing compared to the gift of independence and freedom*” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

Говорящий в своей речи использует местоимение первого лица множественного числа **Мо** (мы). В английском переводе использован его эквивалент **We**. Данное личное местоимение способствует уважительному отношению говорящего со слушающим.

Другой пример: “*Бори дигар ҷаиши бузурги озодиву соҳибистиқлолиро ба ҳар фарди Ватан, ҳамаи ҳамватанони бурунмарзиамон ва ҳамаи шумо, ҳозирини арҷманд, самимона табрику таҳният гуфта, орзуманди он ҳастам, ки истиқлолияти давлати тоҷикон то абад устувору поянда бошад*” (<http://www.president.tj>, 07.09.2013). – “*I once again, extend sincere congratulations to every citizen of our Homeland, to all our nationals living abroad and to all of you, distinguished audience on the occasion of this great holiday of independence and freedom*” (<http://www.president.tj/en>, 07.09.2013).

В данном предложении вежливость и уважительное отношение выражается посредством местоимения **шумо** (вы) и прилагательного **арҷманд** (уважаемый, дорогой). Переводчиком использованы их эквиваленты **you u distinguished**.

Как видно из примеров, местоимение и прилагательное в обоих языках активны с точки зрения выражения вежливости и уважения при общении.

Основные результаты диссертационного исследования

В диссертации мы попытались представить данные исследования дискурса в лингвистике, провести структурно-семантический анализ языковых единиц, включающих в себя лексические и грамматические особенности. Также нами определены способы их перевода с таджикского языка на английский язык.

Следует отметить, что в дискурсе находит отражение национальная и общая, индивидуальная и частная культура. Таким образом, дискурс представляет собой специфические случаи общения, которое фиксируется в письменных текстах и устной речи и осуществляется в определенном когнитивном и типологически обусловленном пространстве.

Из рассуждений и анализа лексико-грамматических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте на примере таджикского и английского языков можно прийти к следующему выводу:

1. Проблема использования языковых единиц в таджикском политическом дискурсе и их перевод на английский язык является новым многогранным процессом в современном таджикском и английском языкознании. Понятие дискурса как предмет исследования в таджикской лингвистике обсуждалось в конце XX-начале XXI века. Понятие «дискурс» в западной лингвистике представляет собой элемент разговорной речи с точки зрения коммуникации, синтаксиса и стиля [1 - А].

2. Несмотря на то, что дискурс имеет определенную общность по смыслу и содержанию с рядом других понятий и терминов языкознания, и особенно с понятием «текст», в таджикском языкознании под ним чаще всего понимается значение текста. Понятие дискурса в русском языкознании в основном понимается в значении текста, хотя и используется с целью систематизации принципов анализа текста. Хотя московская и волгоградская школы изучали дискурс и выявляли его отличительные черты, определения, которые они давали понятию дискурса, основывались на мнениях европейских ученых. Перевод является весьма сложным процессом, где используются лексические трансформации. Лексические трансформации способствуют и переводу политических текстов [6 – А].

3. Фразеологизмы распространены в политическом дискурсе сопоставимых языков и употребляются в устойчивой форме. Лингвистические единицы, принадлежащие к таджикскому языку (обращение, слово, словосочетание и предложение), нашли свои эквиваленты в переводимом языке. В то же время видно, что некоторые языковые единицы не переводятся точно. В этом случае необходим дословный перевод. Межъязыковые фразеологические аналоги показывают, что в обоих языках в основном это понятия, выражающие положительные человеческие качества, чувства и эмоции, состояние человека, время. В политическом дискурсе используются много устойчивых выражений или фразеологизмов, термины, обращения, метафоры, вводные единицы языка и т.д. Это также естественно, ведь они считаются продуктивными и важными языковыми единицами [4-А].

4. Политический дискурс в языкознании отмечается как многогранное и важное явление, основной целью которого является обретение, защита и осуществление политической власти, а также влияние на общественность [7 – А].

5. Таджикский язык считается одним из древнейших языков, его термины и специфические сочетания слов политического дискурса

формировались с ранних этапов его развития и в настоящее время служат для выражения различных политических смыслов и оттенков. Такие специфические элементы таджикского политического дискурса в основном нашли свое воплощение в правовых и политических документах, национальных стратегиях и инициативах таджикского государства на мировой арене [2 – А].

6. Таджикский язык богат средствами выражения понятий и значений политического дискурса, имеет широкие возможности для выражения слов, терминов, выражений и понятий мирового политического дискурса [2 – А].

7. Язык выступлений Президента Республики Таджикистан совершенен, а языковые единицы используются в нужных случаях и в уникальном и высоком стиле.

8. Разноаспектные отношения Республики Таджикистан с другими странами обусловили необходимость лингвистического обеспечения процесса коммуникации в политическом дискурсе.

9. Анализ качества переводов языковых единиц, использованных в политическом дискурсе, прольёт свет на ряд актуальных проблем перевода политических текстов [5 – А].

10. Политический дискурс в таджикском и английском языках очень многогранен, формируется разными по смыслу группами слов - метафорическими словами, фразеологизмами, терминами, вводными единицами языка и т.д., и английский язык, в свою очередь, располагает возможностями их выражения, о чем свидетельствует анализ примеров в диссертации.

11. При переводе устойчивых словосочетаний, терминов, слов, выражающих политические понятия, связанные с организациями, стратегиями и политическими действиями, использовались преимущественно лексические трансформации, которые воплощались через дословные переводы, а также через полные и неполные эквиваленты [5 – А].

12. Перевод языковых единиц, используемых в политическом дискурсе при переводе политического текста, в целом тесно связан с сущностью, способами и средствами обеспечения безупречного перевода политического текста, анализом качества перевода данной группы языковых единиц и должен происходить с учетом назначения и функций всего текста.

13. Понятие дискурса в лингвистике, в основном, активно изучается с половины XX века [7 – А].

14. Лексические единицы, выражающие понятия политического дискурса, не связанные с таджикскими национально-историческими и культурными особенностями, часто находили свои эквиваленты в английском языке или подвергались дословному переводу.

15. Как показал анализ, языковые единицы, тесно связанные с национальным колоритом и историко-культурными особенностями языка, в основном были переведены в английский язык путем транскрипции/транслитерации (географические названия, существительные,

присущие таджикскому политическому дискурсу) и описательного перевода. Обычно это характерно для текстов документов, связанных с внутренней политикой Республики Таджикистан, и эта группа языковых элементов включена в национальные стратегии и инициативы Таджикистана.

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования

Анализ и изучение лингвистических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте на примере таджикского и английского языков исходит из необходимости надлежащего лингвистического обеспечения процесса профессионального и непрофессионального общения независимого Таджикистана со странами мира в новых условиях международных отношений. Наше исследование проливает свет на ряд вопросов таджикского языкознания и переводоведения с точки зрения лексико-грамматических особенностей политического дискурса и их перевода с таджикского на английский язык. С учетом научных достижений автора предполагается дать следующие рекомендации для практического использования его результатов:

1. Результаты исследования лексико-грамматических вопросов политического дискурса на примере таджикского и английского языков будут способствовать процессу языкового обучения и дальнейшему изучению стилистических особенностей политического дискурса.

2. Теоретические и практические положения исследования можно широко использовать в преподавании таких дисциплин, как “Сопоставительное языкознание”, “Теория и практика перевода”, “Перевод политических текстов” и т.д.

3. Практические рекомендации автора по способам, средствам и методам перевода лексических и грамматических языковых единиц будут полезны для повышения качества дальнейших переводов в данной области.

4. Результаты данного диссертационного исследования могут быть широко использованы для разработки учебников, учебно-методических пособий, подготовки словарей терминологии и политического разговорника.

5. Практическое значение будет иметь использование материалов диссертации для подготовки специалистов в области перевода, международных отношений, международной политики, межкультурных отношений и т.д.

6. Рекомендуются дальнейшее исследование политического дискурса с точки зрения других лексических групп - имён политических активистов, слов и словосочетаний международной политики, слов, обозначающих административные единицы, названий политических партий и движений, титулов и политических должностей, а также структурных особенностей, таких как изменение порядка слов в составе предложения и грамматические конструкции, способы образования политических терминов и т.д.

7. Теоретический и практический материал выполненного исследования на примере таджикского языка в сравнении с другими языками

в переводческом аспекте могут быть использованы для исследования других аспектов политического дискурса - синонимов и антонимов, моносемии и полисемии, структурно-морфологических особенностей слов политического дискурса, типов простых и сложных предложений, вопросительно-риторических предложений и др., которые играют важную роль в политическом дискурсе.

8. Исследование темы «Анализ лексико-инструктивных особенностей политического дискурса с точки зрения синонимов и антонимов, моносемии и полисемии на примере таджикского и английского языков» важен для таджикской лингвистической науки;

9. Анализ лексико-грамматических особенностей политического дискурса с точки зрения структурно-морфологических особенностей слов политического дискурса на примере таджикского и английского языков считается достойным трудом в современном таджикском языкознании;

10. Написание диссертации на тему «Анализ лексико-грамматических особенностей политического дискурса с точки зрения типов простых и сложных предложений, вопросительно-риторических предложений на примере таджикского и английского языков» восполнит пробел в современном таджикском языкознании;

11. Разработка «Двуязычного словаря политического дискурса» (таджикский и английский языки), с одной стороны, значительно облегчит работу переводчиков, с другой стороны, станет ценным вкладом в развитие таджикского языкознания;

12. Научное осмысление этих вопросов не только на основе выступлений Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона, но и на основе политических трудов Главы государства, принесет большую пользу современному таджикскому языкознанию.

13. Было бы важным организовать на факультетах Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде специальных курсов изучения “Двуязычный словарь политического дискурса” и “Анализ лексико-грамматических особенностей политического дискурса”.

Публикации по теме диссертации

а) статьи в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-М]. Иматова М.Қ. Ташаккули дискурс дар Ғарб\ М.Қ.Иматова // Паёми Донишкадаи забонҳо.- Душанбе,2020.-№4(40).- С.60-64. (Становление дискурса на Западе. Вестник Института языков). ISSN 2226-9355.

[2-М]. Иматова М.Қ. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои ҷумлаи содаи дутаркибаи тоҷикӣ ва англисӣ дар дискурси сиёсӣ /М.Қ. Иматова // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ.- Душанбе, 2022.-№4(99).-С.108-112. (О некоторых особенностях простого двусоставного таджикского и английского

предложения в политическом дискурсе. Вестник педагогического университета). ISSN 2219-5408.

[3-М]. Иматова М.Қ. Корбурди мухотаб дар дискурси сиёсӣ ва хусусияти тарҷумаи он аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ /М.Қ. Иматова // Паёми пажӯшишгоҳи рушди маориф.- Душанбе, 2023.- №1(41).- С.204-207. (Использование обращения в политическом дискурсе и его перевод с таджикского языка на английский язык. Вестник НИИ развития образования). ISSN 2617-5320.

[4-М]. Иматова М.Қ. Турсунов Ф.М. Роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои фразеологии дискурси сиёсӣ ва роҳҳои тарҷумаи онҳо аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ. /М.Қ. Иматова. Ф.М. Турсунов//Паёми Донишгоҳи забонҳо.- Душанбе,2023.-№1(49).- С.13-20. (О фразеологических особенностях политического дискурса и их перевод с таджикского языка на английский язык. Вестник университета языков).ISSN 2226-9355.

б) Статьи, опубликованные в других изданиях:

[5-М] Иматова М.Қ. Оид ба тарҷумаи тоҷик \М.Қ.Иматова// масъалаҳои мубрами омӯзиши забони тоҷикӣ ва забонҳои хориҷӣ (маҷмуаи мақолаҳои устодон, докторантон ва магистрантон).-Душанбе, 2019.-С.110-116. (О таджикском переводе. Актуальные проблемы изучения таджикского и иностранных языков (сб.ст.)).

[6-М] Иматова М.Қ. Шиноҳти дискурс дар илми забоншиносӣ/ Масъалаҳои муҳими омӯзишу тадриси забонҳои хориҷӣ (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ амалӣ).- Душанбе, 2021.-С.246-250. (Изучение дискурса в языкознании. Мат. респ.конф.)

[7-М] Иматова М.Қ. Таърих ва пайдоиши мафҳуми дискурс/ М.Қ.Иматова// Ҷанбаҳои лингвистию муқоисавии омӯзиш ва тадриси забонҳои хориҷӣ дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот (Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ).-Душанбе, 2021.-С.165-168. (История и возникновение понятия дискурс (Мат.междунар.конф.).

[8-М] Imatova M.K. The concept of discourse in modern linguistics\\ Current issues and prospects for the development of scientific research. - France, 2022.-p200-206.

[9-М]. Иматова М.Қ.- Роҷеъ ба роҳҳои ифодаи мухотаб дар дискурси сиёсӣ ва хусусияти тарҷумаи он аз забони тоҷикӣ ба забони англиси /М.Қ. Иматова//Таҳқиқи масъалаҳои забоншиносӣ дар замони муосир (маҷмуаи мақолаҳои устодон, докторантон ва магистрон).-Душанбе, 2023.-С.68-74. (Способы выражения обращения в политическом дискурсе и особенности его перевода с таджикского языка на английский язык. Сб.ст.).

Список сокращений и условных обозначений

ПД – политический дискурс

ВФ – воҳидҳои фразеологӣ – ФЕ – фразеологические единицы

ООН – Организация объединенных наций

МФСА – Международный фонд спасения Арала

ОДКБ – Организация договора о коллективной безопасности

ШОС – Шанхайская организация сотрудничества

Аннотатсияи

диссертатсияи Иматова Манижа Қудратовна дар мавзуи «Таҳлили хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума (дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ) ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ–таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: *дискурси сиёсӣ, хусусиятҳои луғавӣ, хусусиятҳои дастурӣ, муқоиса, тарҷума, тарҷумаи таҳтуллафзӣ, муодил, сохтор, маъно, забони тоҷикӣ, забони англисӣ.*

Дар диссертатсияи мазкур хусусиятҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ баррасӣ гардидааст. Барои таҳлили тарҷумаҳо аз сомонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудааст.

Мақсади диссертатсия таҳлили муқоисавии воҳидҳои луғавӣ ва дастурии дискурси сиёсӣ ва омӯзиши самаранокии роҳҳои тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ мебошад.

Таҳқиқи муқоисавии хусусиятҳои луғавию дастурии дискурси сиёсӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ то ҳол дар шакли махсуси монографӣ анҷом наёфтааст. Аз ин рӯ, ин тақиқ аввалин кӯшиши омӯзиши муқоисавии вежагҳои забонии дискурси сиёсӣ аз нигоҳи тарҷума мебошад. Проблемаҳои забонӣ, ки дар диссертатсия баррасӣ шудаанд, бисёрчанд ва гуногунчанд буда, дар доираи як тадқиқоти номзадӣ ё докторӣ фаро гирифтани онҳо ғайриимкон аст.

Маводи назариявӣ ва амалии диссертатсия метавонанд ба баррасии сифатан нави масъалаҳои тарҷумаи матнҳои сиёсӣ дар доираи забонҳои муқоисашаванда мусоидат кунанд. Инчунин, мавод ва хулосаҳои диссертатсияро дар таҳия ва гузаронидани лексияҳо оид ба типологияи муқоисавии забонҳо ва тарҷумашиносӣ истифода бурдан мумкин аст.

Натиҷаҳои таҳқиқ барои ҳалли мушкилоту мушкилот ва душворииҳои ҳам назариявӣ ва ҳам амалии соҳаи забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ кӯмак мерасонад.

Мисолҳо ва замимаи диссертатсияро метавон ҳамчун маводи аёнӣ дар курсҳои назария ва амалияи тарҷума ва таҳияи китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимӣ, луғатҳо ва ғайра истифода бурд.

Аннотация

на диссертацию Иматовой Манижи Кудратовны на тему «Анализ лексических и грамматических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте (на примере таджикского и английского языков) представленной на соискание учёной степени доктора (PhD) – доктор философии по специальности 6D021300 – Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание).

Ключевые слова: *политический дискурс, лексические особенности, грамматические особенности, сравнение, перевод, дословный перевод, эквивалент, структура, семантика, таджикский язык, английский язык.*

В данной диссертации исследованы лексические и грамматические особенности политического дискурса на примере таджикского и английского языков. Для анализа переводов использован сайт Президента Республики Таджикистан.

Целью диссертации является сопоставительный анализ лексических и грамматических единиц политического дискурса и исследование эффективности способов их перевода на английский язык.

Сопоставительное изучение лексико-грамматических особенностей политического дискурса на примере таджикского и английского языков все еще не проведено в специальной монографической форме. Следовательно, данное исследование является первой попыткой сравнительного изучения лингвистических особенностей политического дискурса в переводческом аспекте. Рассмотренные в диссертации языковые проблемы многогранны и многоаспектны, и невозможно охватить их рамками одного кандидатского или докторского исследования.

Теоретические и практические материалы диссертации могут способствовать качественно новому рассмотрению вопросов перевода политических текстов в рамках сопоставляемых языков. Также материалы и выводы данной диссертации могут быть использованы при разработке и чтении лекций по сравнительной типологии языков и переводоведению.

Результаты исследования помогут решить и теоретические и практические трудности и проблемы в области языкознания и переводоведения.

Примеры и приложение диссертации можно использовать в качестве наглядного материала на курсах по теории и практике перевода и составлении учебников и учебных пособий, словарей и т.д.

Annotation

for the dissertation of Manizha Qudratovna Imatova titled «Analysis of Lexical and Grammatical Features of Political Discourse in terms of Translation (Case Study of the Tajiki and English Languages) presented to gain Doctor's Degree (PhD) - Doctor of Philosophy in the speciality 6D021300 – Linguistics (6D021302 – Comparative-Historical, Contrastive and Comparative Linguistics)

Keywords: *political discourse, lexical features, grammatical features, comparison, translation, word for word translation, equivalent, structure, semantics, Tajiki Language, English Language.*

This dissertation explores the lexical and grammatical features of political discourse on the example of the Tajiki and English Languages. The website of the President of the Republic of Tajikistan was used to analyze the translations.

The aim of the dissertation is a comparative analysis of the lexical and grammatical units of political discourse and the study of the effectiveness of the ways of their translation into English.

A comparative study of the lexical and grammatical features of political discourse on the example of the Tajiki and English Languages has not yet been carried out in a special monographic form. Therefore, this study is the first attempt at a comparative study of the linguistic features of political discourse in the translation aspect. The language problems considered in the dissertation are multi-aspect, and it is impossible to cover them within the framework of one candidate or doctoral research.

Theoretical and practical materials of the dissertation can contribute to a qualitatively new consideration of the issues of translation of political texts in the framework of the compared languages. Also, the materials and conclusions of this dissertation can be used in the development and delivery of lectures on comparative typology of languages and translation studies.

The results of the study will help to solve both theoretical and practical difficulties and problems in the field of linguistics and translation studies.

The examples and annexes to the dissertation can be used as visual material in courses on the theory and practice of translation and in the preparation of textbooks and teaching aids, dictionaries, etc.